

ŠTÚDIE

ČESKO-UHORSKÁ VOJNA O BABENBERSKÉ DEDIČSTVO 1273 (IV.)

PETER ROHÁČ

ROHÁČ, P.: The Czech-Hungarian War over the Babenberg Heritage 1273 (IV.). Vojenská história, 2, 21, 2017, pp 8-36, Bratislava.

The study is a continuation of three papers already published in the Vojenská história magazine, which had analyzed the causes, development and consequences of the Czech-Hungarian war in 1254 – 1256, the war in 1260 and the third war in 1270 – 1271. The current study deals with the situation following the death of the Hungarian King Stephan V., when the Hungarians provoked a new Hungarian-Czech war, again resulting in the Czech attacks against the Hungarian territory, revealing the military dominance of the Czech forces lead by Přemysl Otakar II. The paper continues dealing with the topic of war over the Babenberg heritage, where this Central European framework concentrates on a detailed analysis of the sources in terms of participation of the Hungarian nobility as well as the course of military events against the background of the relations between the Austrian, Czech and Hungarian countries.

Military History. Bohemia – Hungary. The Czech-Hungarian War over the Babenberg Heritage 1273.

Situácia po uzavretí mieru a smrti Štefana V.

Situácia v Uhorskom kráľovstve po predošlej vojne v rokoch 1270 – 1271, aj napriek uzatvorenému mieru s českým kráľom Přemyslom Otakarom II. z 3. júla 1271 nebola práve ideálna. Nie všetci uhorskí exulanti totiž súhlasili s mierom, a to najmä najmocnejší z nich, Henrich Kysecký. Na rozdiel od ostatných „zradcov“ sa totiž Henrich nevrátil do vlasti hneď po uzavretí mieru, resp. vrátil sa s vlastnými predstavami o tom, ako by sa mali vyvíjať pomery v krajine. Pravdepodobne do druhej polovice roka 1271 môžeme potom zaradiť ťaženie taverníka kráľovnej a Železnohradského župana Gregora (Juraja) z rodu Monoszló s bratmi Jakubom a Oslom, synmi bána Osla proti Henrichovi a jeho hradom. Henrich sa totiž podľa listiny Štefana V. z 26. februára 1272 po opustení krajiny, „skrže neverných“, teda svojich prívržencov, vrátil na svoje majetky na západe krajiny a z hradu Kysek začal plieniť uhorské pohraničie.¹

V tom čase dochádza i k zmene politiky českého kráľa, ktorému sa po vyrovnaní

¹ „... cum Henricus banus, filius Henrici deserta patria... se per infidelitatem ad regem transtulisset... de quodam castro suo Kuzeg vocato multa spolia rapina set incendia in confinio regni nostri faceret, atrociter exerceri prefati Jacobus et Osl vnacum Gregorio magistro tauarnicorum domine regine comite Castriferrei ad expugnandum ipsum castrum Kuzeg a nobis destinati... vt per ipsorum miliciam recuperauimus ipsum castrum exclusis...“ NAGY, Emerici. *Codex diplomaticus patrius VI.* (CDP) Jaurini. Budapestini : Typis Victoris Sauervein, Typis societatis Franklinianae, 1876, s. 183-185, č. 131. KARACSONYI, János. *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig I. kötet.* Budapest : A Magyar Tudományos Akadémia, 1900. Reprint. Budapest : Nap kiadó, 2004, s. 836. ISBN 9638116110.

s uhorským kráľom Štefanom V. uvoľnili ruky v alpskom priestore, kde výraznejšie začal obmedzovať moc tamjšej šľachty. Takto mladý moravský šľachtic a manžel Přemyslovej nemanželskej dcéry, Oldřich z Drnholca, ako „*capitaneus Karinthiae, Carniole et Marchie*“ zatiaľ spacifikoval jemu zverené územia, no zasahoval aj na severovýchode Itálie. Nasledovali však i podstatnejšie zmeny. V septembri 1271 sa totiž narodil dedič českého trónu Václav, 27. marca 1272 zasadol na pápežský stolec nový pápež Gregor X. a 2. apríla zomiera nemecký kráľ Richard Cornwalský. Ako sa zdá, Přemysl, zaoberajúci sa následne skôr uhorskou otázkou, podcenil situáciu v Nemeckej ríši, najmä voľbu Richardovho nástupcu, čo malo mať fatálne následky preňho i jeho ríšu.²

Na druhej strane, zlomovým bodom v udalostiach v Uhorsku bol únos malého princa Ladislava, slavonským bánom Joachimom Pektarim z rodu Gutkeled, niekedy po 24. júni 1272. Nahnevaný kráľ Štefan V., samozrejme, obľahol zradcu na jeho chorvátskom hrade Koprivnica, no sám ochorel a čoskoro, 6. augusta, v kláštore na Zajačom ostrove pri Budíne náhle zomrel.³

Po kráľovej smrti sa dali udalosti do pohybu. Bán Joachim bol určite spokojný, že unikol svojmu osudu, ak by ešte žil kráľ Štefan a priviedol malého Ladislava do Stoličného Belehradu, kde ho mali korunovať. No prívrženci zomretého panovníka nesúhlasili s Joachimovou politikou, resp. s kráľovninou „podriadenosťou“ jeho klika a neúspešne zaútočili na svojich protivníkov, pričom v chaose ich prenasledovania bol dokonca napadnutý a okradnutý aj ostrihomský arcibiskup Filip. Podľa anonymného leobienského kronikára zasa po kráľovej smrti magister Egídius, obľúbenec Štefana V., zo strachu pred kráľovnou a Uhrami ušiel spolu s bratom Gregorom k českému kráľovi. Zároveň mu ako bratislavský župan odovzdal Bratislavský hrad a niektoré iné opevnenia, za čo od neho získal rozsiahle majetky a hrady Láva, Newnburg, Stockerau a Greitschenstain v Rakúsku. K tomu navyše 2 000 hrivien ročne. Okrem veľkej sumy peňazí mal ešte (český kráľ) zásobiť Bratislavský hrad vínom, obilím a krmivom. Nato iný prominentný exulant, Henrich z Kyseku, jeho starý nepriateľ (Egidiov brat Gregor ako železnohradský župan dobýval hrady Kysekovcov necelý rok predtým) opustil Přemysla a vrátil sa do Uhorského kráľovstva. Tam ho vraj kráľovna a údajne aj „všetci“ Uhri vrelo prijali. Následne, ako dodáva kronikár, bol na jeho radu a s jeho pomocou zavraždený vojvoda Belo, z čoho potom vzišlo „všetko obojstranné zlo“.⁴ Popri uvedenom si treba ešte uvedomiť, že

² HOENSCH, Jörg Konrad. *Přemysl Otakar II. von Böhmen. Der goldene König*. Graz, Wien, Köln : Verlag Styria, 1989. s. 166-171. ISBN 3-222-11910-4. K zmene Přemyslovej politiky pozri: ANTONÍN, Robert. Přemysl Otakar II. a zisk zemí Babenberského dědictví. In JAN, Libor – KACETL, Jiří. (ed.) *Poceta králi. K 730. výročí smrti českého krále, rakouského vévody a moravského markraběte Přemysla Otakara II.* Brno - Znojmo : Maticе moravská, 2010, s. 66-67. ISBN 978-80-86488-67-7. Tvrdý postup voči odporcom symbolizuje najmä zajatie, väznenie a smrť významného veľmoža Siegfrieda z Mahrenburgu. VANÍČEK, Vratislav. *Velké dějiny zemí Koruny české III. 1250-1310*. Praha : Paseka, 2002. s. 138-139. ISBN 80-7185-433-6.

³ PAULER, Gyula. *A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt II.* Budapest : Az Athenaeum Irod. és Nyomdai R. Társulat Kiadása, 1899, s. 302-303. Pozri tiež: HÖMAN, Bálint – SZEKFÜ, Gyula. *Magyar történet I.* Budapest : Királyi Magyar Egyetemi Nyomda – Maecenas Kiadó, 1935/1990, s. 588. ISBN 963-7425-34-9.

⁴ „...post mortem Stephani regis... comes... Aegidius, quem rex Ungariae supra modum diligebat, timens reginam et Ungaros, profugus venit ad regem Bohemiae unacum fratre suo comite Gregorio. Hic de castro... Presburg... et aliis... fraudulentur et casualiter se intromisit, regique Bohemiae spopondit in omnibus servitutum. Quem rex Bohemia... ei ad hoc plurima dona donavit... civitates Laa, Newnburg, Stocheraw, Greitschenstain et alia... et dua millia marcarum solventia annuatim. Insuper in prompto dedit ei maximam pecuniam et castrum Presburg vino, tritico et avena optime prae munivit. Quod videns comes Henricus de Guezzinge ob invidiam praedicti comitis Aegidii, quem

existovalo aj iné centrum „uhorskej“ politiky, a to pražský dvor. Je preto len prirodzené, že práve v Čechách nachádzali pravidelne azyl viacerí členovia uhorskej opozície. Boli to pritom najčastejšie straníci starého kráľa Bela IV., ktorí sa mohli oprieť o jeho dcéru a českú kráľovnú Kunigundu, resp. najmä o jej manžela, českého kráľa Přemysla.

Dôvodom Egídiinho úteku bol pritom ešte pred Ladislavovou korunováciou spomínaný neúspešný atentát, či pokus zmocniť sa kráľa a jeho matky kumánskeho pôvodu, kráľovnej Alžbety v Stoličnom Belehrade. Vtedy mali podľa kráľovninej listiny z roku 1273 zaútočiť na ich „dom“ ozbrojení vzbúrenci, no vďaka zásahu Dominika, syna Petra z rodu Čák, ktorý utrpel ťažké zranenia, sa tento atak nepodaril.⁵ Zvláštne až tragikomicky potom pôsobí najmä opis ďalších udalostí v listine samotného Ladislava IV. z roku 1278. Sťažuje sa v nej, že po korunovácií bol napadnutý Andrejom, synom Iakova z rodu Kaplyon a hanebne zbitý palicou. Za čo mu skonfiškovať jeho majetky a hrad „Jakowara“ (na rieke Samoš), ktorý v tom čase (1278) zároveň daroval sedmohradskému vojvodovi Mikulášovi (bývalému vzbúrencovi). Tento mal pre zmenu kráľa oslobodiť zo zajatia iného z barónov, neskoršieho palatína (1280 – 1281) Finthu z rodu Aba. Aj na základe tohto „výprasku“ detského kráľa si teda môžeme urobiť obraz, do akej miery upadla centrálna moc v krajine.⁶

Na trón tak nastupuje desaťročný Ladislav IV., no ani on ani jeho matka nedržali opraty vlády v rukách. Formálne síce vládla za svojho syna ako regentka kráľovna Alžbeta,

ex corde intime odiebat, a rege Bohemiae recessit, in Hungariam rediit, a regina et cunctis Hungaris honorifice est receptus: ex cuius consilio et auxilio rex de Marchawe frater reginae Bohemiae est occisus. Propter quod homicidium rex Bohemiae est nimium perturbatus, et universa mala utrobique oriuntur.“ Anonymi Leobensis. In GOMBOS, Franciscus Albinus. *Catalogus fontium historiae Hungariae I.* Budapestini : Ab Academia litterarum de Sancto Stephano rege nominata editus, MCMXXXVII, s. 274-275, č. 592. Podobne tiež: *Chronicum Austriacum* anonymi. In GOMBOS I. s. 509-510, č. 1215. PAULER, ref. 3, s. 303-304. K Egídiovi a Gregorovi pozri: KARACSONYI, ref. 1, s. 836. Joachim Gutkeled i vďaka vplyvu na kráľovnú s prestávkami zhruba päť nasledujúcich rokov riadil uhorskú politiku. KARACSONYI, ref. 1, s. 513. Porovnaj: KÁLLAY, Ubul. Kutatások IV. László korára I. In *Századok XL. évfolyam*. Budapest : 1906, s. 48. Tiež: HÖMAN, ref. 3, s. 589-590. Prebehli mali, najmä v prípade Kysekovcov, i prestížny a mocenský význam, pozri: VANÍČEK, ref. 2, s. 144-145.

⁵ „... Dominici Comitis, filii Petri de genere Chak, Iudicis curie nostre... cum quidam infideles... apud Albam ante tempus coronacionis... filii nostri, regis Ladislai, contra nostram... manu armata insurgentes, idem gladium cuiusdam armati, qui prius in nostre... domum ausu temerario irruerat, de manu eiusdem arripiens... letale vulnus accepit...“ FEJÉR, Georgii. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis V/2.* (CDH) Budae : Typis typogr. Regiae universitatis Ungaricae, 1829, s. 131-133. PAULER, ref. 3, s. 303-304.

⁶ „... pro infidelibus excessibus Andreae, filii Iako, de genere Kaplyon... ad maiestatem nostrae... ferocialiter irruendo, post nostrae coronacionis... cum coronatus Rex fuissemus, cum cambuca percutiens, quae inaudita et inconuenientia fuere omnibus, puduerunt personam regiam turpissimis et enormibus verberibus poeniteri... propter maximum et infidele factum... Andreas in collegio et numero infidelium sit deputatus... vt quia Nicolaus Wajvoda Transiluanus et Comes de Zolnok, filius Magistri Mauriti... seruitia, indefesse et specialiter cum per Fintha palatinum captiuati fuissemus, idem Nicolaus Wajvoda... de captiuitate nos liberauit... eiusdem et specialiter propter liberationem nostri... possessiones... Andreae prope Megyes iuxta fluuium Zamus adiacentes, arcem Iakowara... donauimus.“ CDH V/2, s. 425-427. Za daných pomerov by nemalo byť snád' zarážajúce, že po takejto dehonestácii malého kráľa trvalo niekoľko rokov, kým bol vinník „potrestaný“. Mikuláš bol sedmohradským vojvodom od septembra 1272 do mája 1274. V predošlej vojne spolu s bratom Štefanom odpadli od Štefana V. a v roku 1271 dobývali Nitru na strane českého kráľa. KARACSONYI, ref. 1, s. 464. Porovnaj: ZÁBORSKÝ, Jonáš. *Dejiny kráľovstva uhorského od počiatku do časov Žigmundových*. Bratislava : Slovart, 2012, s. 441-442. ISBN 978-80-556-0407-7.

v skutočnosti však riadili politiku dvora šľachtické kliky sústredené okolo najmocnejších rodov, akými boli Gutkeledovci, Čákovci a Kyseckí (rod Héder).⁷ Na jeseň 1272 sa dvor usadil v Budíne, v kláštore na Zajačom ostrove. Práve tam Henrich z Kyseku vyrobil „casus belli“ vraždou mačvianského vojvodu Bela, brata českej kráľovnej Kunigundy. Napadol ho s obvinením, že zamýšľa zraďiť kráľa a vzápätí ho zavraždil. Dokonca mal rozsekať jeho telo, čo, samozrejme, vyvolalo hnev českého kráľa. Kronikár poukazuje na vierolomnosť Uhrov a aj keď ich vyslanci žiadali o „odpustenie“ a prisľúbili dodržiavať mier, predsa len zaútočili na pohraničie Přemyslových krajín.⁸ Podobne sa vyjadruje aj iný zdroj, ktorý konštatuje, že Henrich strojil úklady proti kráľovi Otakarovi.⁹ Podľa pokračovania Klosterneuburského zabili Uhri Bela z nenávisti k českému kráľovi. Tento hrozil pomstou a keď sa ho nepodarilo uzmierniť, vpadli vraj Uhri a Kumáni ešte v roku 1272 do jeho krajín, čo, samozrejme, nezostalo bez odvety.¹⁰

Henrich sa teda po prijatí na uhorskom dvore očividne rýchlo zorientoval v situácii a v snahe získať moc sa zbavil najväčšieho konkurenta s nárokmi na trón. Útek Egídia do Čiech a jeho prijatie Přemyslom boli v podstate porušením predošlej mierovej zmluvy, čo určite vyvolalo nedôveru uhorskej strany. Henrich sa pritom mohol stavať do roly „odborníka“ na české zámery ohľadom Uhorského kráľovstva, keďže tam prebýval. Na druhej strane o Belových ambíciách v podstate nevieme nič konkrétne a nech už boli zámery pražského dvora akékoľvek, je jasné, že s požehnaním kráľovnej Alžbety a jej strany kruto zúčtoval s „českým tromfom“ na uhorskom dvore.

Všetky uvedené zvraty úplne otočili a dosť zneprehľadnili už i tak komplikované vzťahy v Uhorskom kráľovstve. Hlavným problémom bola popri detskom veku Ladislava IV. najmä absencia silnej panovníckej osobnosti schopnej ukočirovať vonkajšie i vnútorné nebezpečenstvá. To sa však svojho času celkom nepodarilo ani Štefanovi V., o to menej sa to mohlo podariť jeho malému synovi. Tak sa Uhorské kráľovstvo potácalo v rámci nestability vo vnútorných bojoch o moc, ale i v lokálnych zápasoch na úrovni jednotlivých

⁷ V listine z roku 1285 Ladislav IV. hovorí o matke v počiatkoch svojej vlády trochu nadnesene ako o „radkyni“. FEJÉR, Georgii. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis V/3*. (CDH) Budae : Typis typogr. Regiae universitatis Ungaricae, 1829, s. 245-246. ORSÁGOVÁ, Zuzana. *Maria Laskaris and Elisabeth the Cuman: Two examples of Árpadian queenship*. Budapest : Central European university, 2009, s. 45. Celkovo k počiatkom vlády Ladislava IV. pozri: SZABÓ, Károly. *Kun Laslo 1272-1290*. Budapest : Mehner Vilmos Kiadása, 1886, s. 3-8.

⁸ „...comes Hainricus de Gruezzing, qui... in Ungariam est reversus, et reconciliatus domino Ladislao... tunc in regem solenniter coronato. Accidit autem, ut cum domino Bela duce de Matsawe, avunculo regis... comes idem in verba contumeliosa prorumpens, occasione presumpte prodicionis contra... Ladizlaum, ipsum ducem Belam in insula aput Budam miserabili nece prosterneret; ita ut membra ipsius in frustra concisa... Ob quam causam rex Bohemiae maximo furore commotus... nec treugas nec pacem solempnibus nunciis Ungarorum postulantibus voluit indulgere, set in confiniis eos iussit invadi; et statuit cum grandi exercitu... regnum se hostiliter aggressurum...“ Hermannus Altaheensis abbas. In GOMBOS, Franciscus Albinus. *Catalogus fontium historiae Hungariae II*. Budapestini : Ab Academia litterarum de Sancto Stephano rege nominata editus, MCMXXXVII, s. 1149-1150, č. 2772. MÖR, Wertner. A Güssingiek I. In *Századok XXIX*. Budapest 1895, s. 47-48. Porovnaj: SZABÓ, ref. 7, s. 9-10. Pozri tiež: KARACSONYI, ref. 1, s. 600. K jednotlivým hodnostárom: HÖMAN, ref. 3, s. 590. Porovnaj: RÉVÉSZ Ferencz. Némétűjvári Iván. Élet- és jellemrajz. In *Erdeiyi Múzeum. kötet VIII., szám I*. Koloszvár 1891, s. 63-65.

⁹ „Henricus... exiens de terra, cepit moliri insidias contra regem Ottakarum, ut rei exitus probavit.“ Henricus de Heimburg presbyter Gmundensis. In GOMBOS II., s. 1131, č. 2731.

¹⁰ „... filius regine de Maeschawe ob invidiam regis Bohemie... ab Ungaris occiditur... Otakarum commotus vindictam in Ungaros et Comanos se facturum comminatur, et dum non posset mitigari, Ungari et Comanis super terram eius irruentes...“ Continuatio Claustroeburgensis VI. In GOMBOS I., s. 767, č. 1756.

komitátov, bez ohľadu na ešte v roku 1272 deklarovanú pápežskú podporu malému kráľovi s apelom na klérus i barónov. Pápež ešte začiatkom roka 1273 vyzval tiež Přemysla, aby skončil s nepriateľstvom s uhorskou stranou, čo bolo napokon i v záujme Anjouovcov.¹¹

Prvé kolo bojov v roku 1273 a dobývanie Rábu

Přemyslovi sa podarilo ešte v januári 1273 uzavrieť spojenectvo s bavorským vojvodom Henrichom. Obaja totiž potrebovali neutralitu toho druhého, prvý v boji proti Uhrom, druhý v zápase s vlastnými prelátmi.¹²

Potom ako bolo zrejmé, že vojna je neodvratná, uhorská strana sa ešte vo februári 1273 rozhodla pre preventívny vpád na nepriateľské územie v rámci svojej tradičnej taktiky. Kronikárske správy sú v tomto smere dosť stručné a zväčša sa obmedzujú na fakt, že Uhri a Kumáni predbehli českého kráľa a po sviatku Očisťovania Panny Márie – 2. februára vpadli do Rakúska, Štajerska, na Moravu a všetko spustošili.¹³ Podľa inej správy pravdepodobne spadajúcej do rovnakej doby malo zažiť dvojnásobný vpád v priebehu mesiaca i Korutánsko, ktoré tiež spustošili a odvliekli vraj 20 000 ľudí. Zatiaľ iné oddiely s rovnakým účinkom napadli aj Moravu.¹⁴

Viac informácií ponúkajú potom uhorské listiny. Takto sa na vpáde na Moravu mali zúčastniť podľa listiny z roku 1274 aj piati bratia, synovia jobagiónov Gemerského hradu, za čo ich kráľ povýšil do stavu kráľovských servientov.¹⁵ Podobne sa zúčastnili plienenia Moravy aj piati synovia jobagiónov Abovského hradu, za čo boli tiež povýšení.¹⁶ K vpádu do Rakúska sa potom pravdepodobne vzťahuje i listina Ondreja III. z roku 1292 pre

¹¹ CDH V./2, s. 61–63. Pápež tiež vyzval Přemysla, aby dodržiaval mier s Uhorskom. WENZEL, Gusztáv. *Codex diplomaticus Arpadianus continuatus IV.* (CDAC) Pest. Budapest : A Magyar tudományos akademia, 1862, s. 7–8, č. 4. HOENSCH, ref. 2, s. 171. Pozri: LUKAČKA, Ján. Rímska kúria a poslední Arpádovci. In *Zborník FFUK. r. XLIII. Historica*. Bratislava 1996, s. 175. ISSN 80-223-1105-7. Ďalším predmetom bojov sa stalo obsadenie ostrihomského stolca po smrti arcibiskupa Filipa na konci roka 1272. PAULER, ref. 3, s. 307–308.

¹² Českému panovníkovi prekážala najmä neústupčivosť nového salzburského arcibiskupa Fridricha, ktorý sa snažil o reštitúcie cirkevných majetkov nielen od neho, ale i od vlastných rebelantských ministeriálov. Preto mu nepomohol v boji proti opozícii, čím ho však čoskoro vohňal do náruče nového nemeckého kráľa. DOPSCH, Heinz – BRUNNER, Karl – WELTIN, Maximilian. *Österreichische Geschichte 1122-1278. Die Länder und das Reich: der Ostalpenraum im Hochmittelalter*. Wien : Ueberreuter, 1999, s. 467. ISBN 3-8000-3532-4.

¹³ „Vngari et Cumani praevenientes motum... regis Bohemiae post festum purificationis quasdam partes Austriae, Styriae et Moraviae sub magna strage promiscui sexus hominum intaverunt.“ Annales SS. Udalrici et Aefrae Augustenses. In GOMBOS I., s. 208, č. 486.

¹⁴ „Chomani cum Hungaris Karinthiam infra unum mensem duabus vicibus intraverunt, omnia devastaverunt, multos occiderunt, etiam numero ad 20.000 hominum deduxerunt. Insuper alii Moraviam intrantes infinitos occiderunt, plurimos deduxerunt...“ Anonymi Leobienis. In GOMBOS I. s. 275, č. 592. Rovnako i Continuatio Vindobonensis. In GOMBOS I., s. 782, č. 1792.

¹⁵ „... cum Leustachyus, Petryk, Petryzlow, Martinus, -- Buhte, filij Atrachyk de filiis jobagionum Gumuriem --- oriundi... cum in Moraviam contra Regem Bohemie nostrum exercitum misissemus... --- is Regis Bohemie ualidas deuastationes, et uarias commiserunt... de memorata condicione eorum... eximentes... in numerum... seruencium Regalium... duximus transferendos.“ CDAC IV. s. 33–35, č. 14.

¹⁶ Listina z konca decembra 1273. „Sebeslaui, Angelu set Zeulus filiorum Mykus ac Bodou filii Laurencii de Horuati de filiis iobagionum castru de Abayuar oriundi... cum in Maraviam contra regem Bohemie nostrum exercitum missemus cum sumpma fidelitate in regno ipsius Bohemie validas devastaciones...“ SZENTPÉTERY, Emericus-BORSA, Iván. *Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica II./2-3*, (RR) Budapestini : Academiae litterarum Hungaricae, 1961, s. 63–64, č. 2430.

Lotharda bána, syna Pavla z rodu Gutkeled a jeho syna Ladislava. Títo sa mali zúčastniť, spoločne so svojím príbuzným bénom Joachimom na spomínanom nájazde, pri ktorom bol však zranený.¹⁷

Vpád do Štajerska mali viesť podľa listiny z roku 1273 bán (Slavónie) Matej (Čák), komes Dionýz a komes Ján (Ivan), syn bána Henricha (z Kyseku). Zúčastnili sa ho i Oliver a Herbord, synovia Gregora, pričom ich brat Tomáš padol pod štajerským pohraničným hradom Fürstenfeld. To dokladá, že uhorské oddiely pri plienení narazili i na odpor a utrpeli aj isté straty.¹⁸ Listina zo 6. júla 1273, v ktorej je malý kráľ Ladislav postavený do roly obete českej agresie a plienenia, dopĺňa predošlé údaje o účasť Čepána, syna Kazimíra z rodu Jak. Zároveň okrem Mateja bána uvádza i železnohradského župana Omodeja, zalianského župana Jána a Mikuláša župana komitátu Zana. Pod hradom Fürstenfeld malo podľa nej dôjsť k boju, pri ktorom Čepán údajne ako prvý zaútočil na nepriateľský šik a akéhosi štajerského ministeriála zhodil z koňa a zabil svojou kopijou.¹⁹ Iná listina k rovnakému dátumu spomína ďalších členov rodu Jak, ktorí sa zúčastnili spoločne s Omodejom z rodu Gutkeled a železnohradským županom bojov v pohraničí proti vojsku českého kráľa. Pritom utrpel komes Bokša nejaké zranenia.²⁰ K tomuto obdobiu môžeme na základe listiny z roku 1280 priradiť aj akciu Mateja bána, s ktorým pod hradom „Lastruch“ (?) v korutánskom pohraničí bojoval už aj komes Rubín. Ten mal zabiť viacerých z nepriateľského šiku.²¹ Podľa listiny z roku 1274 sa vpádu na územie

¹⁷ WENZEL, Gusztáv. *Codex diplomaticus Arpadianus continuatus V.* (CDAC) Pest. Budapest : A Magyar tudományos akademia, 1864, s. 66-68, č. 42.

¹⁸ „... in Teutonia sub castro Furustun... cum Matheo Bano, Comite Dionisio, et Comite Johanne filio Henrici Bani fidelibus Baronibus nostris, qui de nostro mandato ibidem deustaciones committebant, ubi etiam frater ipsorum Oliuerij et Herborde nomine Thomas uiriliter dimicando extitit interemptus.“ WENZEL, Gusztáv. *Codex diplomaticus Arpadianus continuatus IX.* (CDAC). Pest, Budapest : A Magyar tudományos akademia, 1864, s. 27-29, č. 15. V Matejových oddieloch slúžil podľa listiny z 2. júna 1273 i: „Herbordus filius comitis Lancereth de genere Buzad cum Matheo bano tocius Sclauonie... in Styria et Karyntia contra hostes regni nostri... dimicauerunt uiriliter.“ SMIČIKLAS, Tadije. *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae VI.* (CDRC). Zagreb : Tisak dioničke tiskare, 1908, s. 41, č. 36. SZABÓ, ref. 7, s. 11 a pozn. č. 1. Pozri tiež: KARACSONYI, ref. 1, s. 341, 602, 1080.

¹⁹ „... Bohemorum Rex... per fideles nostros non posse defensari, fines terrarumstrarum spolijs et incendijs fecisset deustari... confisi Matheum Banum, Omodeum Castri Ferrei, Magistrum Johannem Zaladiensem tunc Comites, ac Nicolaum Comitem de Zana... et ipsum Chepanum... ad profligendum... iniuriam contra Stiriam misissemus, ipse Chepanus sub castro Frustim per quendam locum munitum prior ante alios in aduersam aciem ingressus, quendam ministerialem Stirie lancea propria uiriliter deiecit et occidit...“ WENZEL, Gusztáv. *Codex diplomaticus Arpadianus continuatus XII.* (CDAC) Pest. Budapest : A Magyar tudományos akademia, 1874, s. 73-76, č. 75.

²⁰ „... Comes Boxa et Comes Petrus, in societate Omodey, filii Omodei, tunc Comitis Castriferrei... contra exercitum regis Boemorum, quem idem rex ad deustandum confinia regni nostri nobis nescientibus... iidem nostram et hominum nostrorum iniuriam propulsantes, quosdam de eodem exercitu occiderunt: et... Comes Boxa extiterat vulneratus...“ FEJÉR, Georgii. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis VII./3.* (CDH) Budae : Typis typogr. Regiae universitatis Ungaricae, 1835, s. 72-75, č. LIX. Omodej bol županom medzi septembrom 1272 a májom 1273. KARACSONYI, ref. 1, s. 488.

²¹ Ešte pred spomínanou akciou mal Rubín odraziť „nemecký“ vpád do slavonskeho pohraničia, ktorý viedli akýsi Konrád a „Kunchlinus“. „... pueritie nostre temporibus... Corradus et Kunchlinus Thetonicus ac eorum socii comitatum de Zagorye invaserant... comes Rubinus contra ipsos procedendo ipsos in fugam convertit et ex ipsius plurimis interemptis condignam recepit ultionem... cum Matheum tunc banum totius Sclauonie, quem subtus castrum Lastruch ad confinia Karintie missemus, idem... in societate ipsius Mathei... sub ipso castro dimicavit et quamplures ex adversa acie interemit...“ RR II./2-3, s. 263-264, č. 3063.

českého kráľa, no bez špecifikácie kde presne, zúčastnil i Benedikt, syn komesa Lukáča z rodu Péc („Peech“). V tomto prípade snád išlo o „prieskum bojom“ s cieľom zistiť, v akom stave sú české prípravy.²²

Tieto akcie, prirodzene, nezostali bez odpovede, no skôr, ako sa nazdala uhorská strana, pretože iniciatívy sa chopili konsternované elity napadnutých oblastí a nečakajúc na svojho kráľa, podnikli protiútok. Odvetné akcie zorganizovala rakúska šľachta na čele s Preuselom a Marquardom, synmi Wernharda z Hekkingenu a Konrádom „*de Sancto loco*“ s asi 1 000-členným oddielom, ktorý sa preplavil až k Rábu (Győr), ktorý dobyli a vypálili. Zajali tam tiež päťkostolského biskupa Jóba (bol tiež mošonským županom) s viacerými barónmi a odvliekli ich do Rakúska. Biskup sa síce uchýlil do akejsi veže, no po založení požiaru sa musel vzdať.²³ Leobenský kronikár označuje Rakúšanov ako „spoločenstvo šľachticov“ a dopĺňa, že išlo o ťažkoodencov.²⁴ Vzápätí kronikár spomína i prekvapujúci útek komesa Egídia (v apríli – máji) bez zjavnej príčiny naspäť do Uhorského kráľovstva, čo pre českú stranu znamenalo stratu Bratislavy.²⁵ Neznamená to, prirodzene, že uhorská strana sa iba prizerala. Podľa listiny z júla 1273 pre viacerých jobagiónov Železného hradu sa zdá, že kládli plieniacim Nemcom odpor a dokonca niekoľkých útočníkov i zajali.²⁶ Boje o Ráb dokladá i Ján (Ivan) Kysecký (v roku 1273 šopronský župan), ktorý v roku 1276 dosvedčil pred kráľom, že jeho pohárnik Adrian bojoval pod Rábškim hradom proti nepriateľskému šiku, pričom zhodil, teda porazil a zajal akéhosi rytiera v službách českého kráľa menom „Chyгур“. Podľa nasledujúcich údajov sa zdá, že súboj sa odohral ešte pred obsadením hradu Rakúšanmi, pretože po následnej okupácii spomína Adrianovu účasť (vrátane jeho bratov) na ďalších bojoch, a jeho zranenia.²⁷

²² „... cum exercitum regni nostri ad regnum regis Boemorum missemus, et barones nostri utrum rex Boemorum habeat exercitum nec ne ueraciter nesciissent idem Benedictus missus per eosdem... de... Rege Boemorum reportavit, et cum ad pugnam in ipso exercitu deuenisset... uiriliter dimicauit.“ NAGY, Emerici. *Codex diplomaticus patrius I.* (CDP) Jaurini. Budapestini : Typis Victoris Sauervein, Typis societatis Franklinianae, 1865, s. 60-64, č. 48.

²³ „Filii Wernhardi Pruzlini et Marquardus de Hekkinge et Chunradus de Sancto loco cum aliquibus Australibus ad numerum mille virorum versus Ungariam hostiliter navigantes usque Rab pertingentes forum illic incendio devastantes, urbem vero manu valida expugnantes, episcopum... de Quinque ecclesiis, qui capitaneus ibidem extitit, cum aliquibus comitibus Ungaris vinculis nodaverunt, et in Austria victos adduxerunt...“ Annales Praedicatorum Vindobonensium. In GOMBOS I., s. 183, č. 426. To isté aj iné zdroje, napr.: Chronicon Austriacum anonymi. In GOMBOS I., s. 510, č. 1215. PAULER, ref. 3, s. 308-309. V krátkosti: HÓMAN, ref. 3, s. 591. Pozri aj: VANÍČEK, ref. 2, s. 145. K osobe biskupa Jóba. KARACSONYI, 1, s. 1057-1058.

²⁴ „... societas nobilium de Austria intraverunt Hungariam fere mille armati...“ Anonymi Leobensis. In GOMBOS I., s. 275, č. 592.

²⁵ „...comes Aegidius non per medium annum permanens, quamvis a nullo, vel a rege, vel suis... esset laesus, penitus in terram propriam... confugae ac pessime est reversus, et... castrum Presburg aliis Hungaris et Comanis recommisit.“ Anonymi Leobensis. In GOMBOS I., s. 275, č. 592. PAULER, ref. 3, s. 309. Porovnaj: KRISTÓ, Gyula. *Az Árpád-kor háborúi.* Budapest : Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó, 1986, s. 141. ISBN 963-326-348-4.

²⁶ „... jobagiones Castri Ferrei de villa Shuton eo tempore, quo post decessum Stephani... Regis... et ingens exercitus Theutonicorum et Bohemorum Regnum nostrum inuasisset, et nos ad resistendum... nostram miliciam misissemus, eidem adherentes, Baronibus quibusdam nostris, qui ipsi milicie intererant... non paucos milites Theutonicos... nobis in captiuitatem adduxerunt...“ CDAC XII., s. 83-85, č. 83.

²⁷ „Magister Johannes... declaravit, quod adrianus filius mychaelis magistri pincernarum suorum... dum contra... regem... boemorum apud castrum Jauriense... in aduersa acie fecit et inpendit, multam miliciam ex adversa parte uulnere recepto terga non dedit... quendam in signem militem regis boemorum Chyгур nomine, propria manu asta deiectum captiuaui... Denique cum

Rakúske oddiely, samozrejme, využívali Ráb aj ako základňu na ďalšie plienenie. Dokladá to listina z roku 1274, podľa ktorej Ján, syn komesa Korradina, mal so svojou ozbrojenou familiou (pred príchodom hlavných uhorských síl) napadnúť jeden z takýchto plieniacych oddielov niekde pri dedine „Hanta“, dnešný Kisbér, juhovýchodne od Rábu. Asi bol úspešný, pretože oslobodil 14 zajatých Uhrov za cenu svojich troch mŕtvych servientov.²⁸ Do tohto obrazu zapadá i zmienka z rovnakého roka, podľa ktorej istý Ján a Pavol mali brániť obyvateľov pred útokmi ľudí českého kráľa páliacych krajinu, a to pri lokalite „Hotholm“.²⁹ V prípade štyroch synov „Grba de Heche“ sa spomína, že v boji proti nepriateľovi, ktorí vychádzali z hradu za plienením, zajali a ku kráľovi priviedli viacerých Nemcov, niektorých mali zahnať na útek a najmä oslobodili mnohých Uhrov zo zajatia.³⁰

Následne v máji ďalšie rakúske šľachtické spoločenstvo spoločne s Moravanmi s dvoma tisíckami ťažkoodencov vpadli na územie Slovenska a dobyli Nitru. Tamojší biskup a kanonici ušli, no v kostole mali útočníci zabiť asi 50 osôb. Potom, čo vyrabovali biskupský kostol a spoločne s mestom ho vypálili, sa však vrátili domov.³¹

Napriek spomínaným udalostiam na uhorskom dvore opäť vypukli rozbroje súvisiace aj s návratom exulantov Egídia a Gregora (pozitívom bol len návrat Bratislavského hradu do uhorských rúk). Takto začiatkom mája 1273 strácajú dočasne moc Čákovci a Matúša vo funkcii slavónskeho bána nahrádza Henrich Kysecký. Pritom vznikli aj rozpory medzi kráľovnou a malým kráľom, či skôr medzi jednotlivými klikami na dvore.³²

Nebezpečenstvo si však uvedomovali i dvorské kruhy, a tak bola zvolaná armáda, ako o tom svedčia i nasledujúce doklady. Listina z 23. mája 1273, žiaľ, bez určenia miesta, pre komesa „Ruha“, ktorý prišiel za kráľom aj s „mocnými a vo vojne zdatnými rytiermi“, uvádza medzi svedkami najprv prelátov. Nasledujú: palatín a šopronský župan Vavriner, slavónsky bán Henrich, Egídus mačviansky bán, sedmohradský vojvoda Ján, taverník

castrum... Jauriense, per... uiolatoes, captum... adrianus, inter ceteros... letalia Wulnera... inpendenda...“ NAGY, Emerici. *Codex diplomaticus patrius VII.* (CDP) Jaurini. Budapestini : Typis Victoris Sauervein, Typis societatis Franklinianae, 1880, s. 161-163, č. 122.

²⁸ „... cum de castro Jauriensi, quod per Thethonicos fuerat occupatum, deuastorius exercitus exierat, et uenerat super uillam Hanta, ubi dictus Joahnes cum sua armata familia... contra ipsos Theuthonicos uiriliter dimicauit, a quorum manibus quatuordecim captinos Vngaros liberauit, ubi eciam tres seruientes sui per eosdem Theuthonicos fuerunt interfecti.“ CDAC XII. s. 109-111, č. 101. V Kisbéry Karacsony identifikuje i Konrádovo sídlo. KARACSONYI, ref. 1, s. 951.

²⁹ NAGY, Emerici. *Codex diplomaticus patrius VIII.* (CDP) Jaurini. Budapestini : Typis Victoris Sauervein, Typis societatis Franklinianae, 1891, s. 167-168, č. 130.

³⁰ „...contra Teotonicos, per quos castrum nostrum Jauriense fuerat occupatum... ad perpetrandas destrucciones et spolia ac incendia commitenda de ipso castro Jauriensi exierant, ubi dicti... pro defensione incolarum Regni nostri viriliter dimicantes, quosdam ex ipsis Teotonicis captiuitates nobis adducendo, quosdam vero in fugam convertendo, multos captivos hominum... de captiuitate dictorum Teotonicorum liberarunt...“ CDAC IV, s. 237-238, č. 145.

³¹ „... in mense Mayo quedam societas predictorum Australium consorcio aliquorum Moraviensium fere duobus milibus armatorum collectis, hostili animo Vngariam sunt ingressi. Episkopatum sive urbem in Neyztrach quemadmodum et Gearium manu valida expugnaverunt. Effugato episcopo cum canonicis, bene L persone Vngarorum in templo sunt occisi. Ablato ornatu tocius ecclesie et incesa urbe circumquae Teutonici et Bohemi illesi ad propria sunt reversi.“ Chroncon Austriacum anonymi. In GOMBOS I., s. 410, č. 1215. Podľa inej správy mali Česi malých chlapcov zabíjať hádzaním o steny kostola. Continuatio Vindobonensis. In GOMBOS I., s. 787, č. 1792.

³² ZSOLDOS, Attila. *Magyarország világi archontológiája 1000-1301.* Budapest : História-MTA Történettudományi intézete, 2011, s. 46. ISBN 978-9627-38-3. Pozri: PAULER, ref. 3, s. 309-310.

Štefan, severínsky bán Pavol a okrem iných i župani Šomod'u, Zaly a Nitry.³³ Hneď 27. mája vydal panovník takmer s rovnakými svedkami inú listinu, ktorou povyšuje medzi šľachticov 30 príslušníkov tzv. synov jobagiónov svätého kráľa Železného hradu na žiadosť tamojšieho župana Gregora, brata mačvianskeho bána Egídia. Ide práve o bratov, ktorí sa po nevydarenom pokuse o vzburu a exile vrátili späť do Uhorského kráľovstva.³⁴

Prvoradou úlohou však bolo získať naspäť Ráb, skôr než dôjde k vpádu českého panovníka. K jeho znovudobytiu sa viaže hádam najviac listinných zmienok zo všetkých vojenských operácií (zhruba 50). Príčinou môže byť tiež účasť malého kráľa, na ktorého mohlo jeho dobývanie urobiť značný dojem, ale v prvom rade išlo len o ďalšie kolo „rozdávania“ kráľovského majetku. Iným dôvodom mohla byť snaha práve vládnucej kliky povzbudiť uhorské oddiely, resp. ukázať navonok, kto ovláda malého kráľa. Ťažko sice možno postihnúť prípadné detské rozmery, no to, že si túto akciu kráľ zapamätal, svedčí i množstvo donačných listín vydaných v tejto súvislosti. Tieto správy sa však väčšinou obmedzujú na puhé zmienky o účasti na dobývaní, len niekedy s detailnejšími doplnkami o zraneniach či stratách.

Na čele uhorských oddielov pred mestom stál taverník Joachim z rodu Gutkeled. V ich radoch bojovali i Mikuláš a Ladislav, synovia komesa Mikuláša. Nachádzali sa snáď v nejakom uhorskom predvoji, ktorý napadol Nemcov vychádzajúcich z hradu (pri pokuse o únik?), pričom mnohých zabili šípami a kopijami.³⁵ V týchto jednotkách bol i Joachimov príbuzný magister Kozma, syn komesa Kozmu, ktorý mal utrpieť ťažké zranenia.³⁶ So svojimi oddielmi tu boli aj železnogradský župan Gregor, už spomínaný šopronský župan Ján a zalianský župan Dedalus. V oddieloch Gregora sa mali vyznamenat' aj už spomínaní desiaty jobagióni Železného hradu, za čo ich kráľ 25. júla 1273 povyšuje medzi kráľovských servientov na základe listu (správy) županov Gregora a Jána.³⁷ K týmto oddielom by sme mohli pripočítať tiež účasť viacerých príslušníkov rodu Jak na čele s komesom Boxom, ktorí predtým vystupovali v službách železnogradského župana Omodeja. Z nich bol pri dobývaní zranený Kazimír, syn „Kenezya“. Listina Ladislava IV. z 20. júla 1273 hovorí, že Tomáš, jeden z jobagiónov Šomod'ského hradu, nebojac sa kameňov, kopíji či šípov nepriateľa sa dostal cez priekopu, resp. val, ako prvý so zástavou bána Henricha k múrom hradu. Zato ho i s tromi bratmi a inými povyšuje medzi kráľovských servientov.³⁹ Podobne podľa listiny zo 7. júna 1273, za boje pod hradom

³³ CDP VII. s. 139-141, č. 106.

³⁴ CDP VII. s. 141-143, č. 107. K obsadeniu Ráby pozri: PAULER, ref. 3, s. 311.

³⁵ Listina z roku 1274. „...cum castrum Jauriense per homines... Regis Boemorum captum... extitisset, et ad obsidendum ipsum castrum Joachinum Magistrum Tauarnicorum nostrorum... transmissemus... Nicolaus, et Ladizlaus frater eius... de Teotonicis, qui de ipso castro exiuerant plurimos sagittis et lanceis occiderunt. Post haec cum nos exercitu nostro... congregato, ad expugnandum ipsum castrum accessissemus... magister Nicolaus et Ladizlaus... dimicarunt, multos ex detentoribus ipsius castri occidendo...“ CDAC IX. s. 63-66, č. 37.

³⁶ Listina z roku 1287. „...magister Cosmas filius comitis Cosme de genere Gutkeled... castrum nostrum Jauriense... sub eodem castro vulnus letale excepit...“ RR II./2-3, s. 385, č. 3459.

³⁷ CDAC XII. s. 83-85, č. 83. K osobe Gregora: KARACSONYI, ref. 1, s. 836-837.

³⁸ „...In expugnatione... Castri Iaurin... Comes Boxa et Comes Petrus, quam alii... inter continuos ictus lapidum, et emissiones sagitarum, laudabiliter dimicando, vbi praefatus Cazimirus de balista fuerat vulneratus...“ CDH VII./3, s. 72-75, č. LIX.

³⁹ „...Georgius filius Beryuoy, Johannes, Thomas et Marthon uterini fratres eius, Martinus, Berthak, Iwan et Dominicus filii Beryzlo comitis ac Martinus filios Thomper iobagiones castri Simigiensis... sub vexillo Henrici bani... ad ipsum exercitum armati decenter accessisset... Thomas filius Beryuoy in expugnatione predicti castri ictus lapidis, frendentium hastarum, cuspides et emissiones sagittarum non pavescens fossatum seu vallumipsius castri prolisset, ante alios

povýšil kráľ medzi kráľovských servientov aj dvoch strážcov kráľovského lesa Bakon. Môžeme teda redpokladať, že hrad padol do uhorských rúk už niekedy na konci júna.⁴⁰ Medzi kráľovských servientov boli vďaka účasti na dobývaní povýšení i ôsmi jobagióni Vespírmskeho hradu, servienti palatína Rolanda.⁴¹

Už tradičné sú pri naráciách prejavy protičeských a protinemeckých postojov a nadsadené opisy hrdinstiev obdarovaných. To je aj prípad synov komesa Hypolita, z ktorých Ugrín, nebojac sa ani kopijí, ani hádzaných kameňov, utrpel ťažké zranenia.⁴² Podobne je to podľa listiny z roku 1277 aj s troma synmi magistra Gabriána.⁴³ Najčastejšie sa, samozrejme, spomínajú nebezpečenstvá hroziace zo strany obrancov v podobe hádzaných kameňov či striel z balist a kopijí. Zranenia tak utrpel aj magister Peter, syn Kompolda, kancelár stolníka so svojimi servientmi, z ktorých traja neskôr zomreli.⁴⁴ Rovnako dopadol podľa listiny z roku 1275 aj Mikuláš, syn Martina.⁴⁵ Ťažké zranenia utrpel zasa Štefan, brat kráľovho pážaťa magistra „Gyulu“, pričom tento prišiel o šiestich servientov.⁴⁶ Zranenia pri dobývaní, konkrétne išlo o šíp vystrelený z kuše, utrpel i Jakub, syn Osla.⁴⁷ Zranení boli pod Rábom aj viacerí z jobagiónov Železného hradu, pričom štyroch z nich povyšuje panovník listinou z 27. júla 1273 medzi kráľovských servientov. Podobne ako jobagióna Novohradského hradu, Andreja, syna Deška.⁴⁸ To isté možno

vexillum ipsius Herrici bani usque ad murum tullisset... ad eodem castro... eximendo ad numerum nobilium servientum regalium duxisset transferendos...“ RR II./2-3, s. 52-53, č. 2393.

⁴⁰ CDP VIII. s. 151-152, č. 118. PAULER, ref. 3, s. 311. Podobne tiež: MÓR, ref. 8, s. 48-49.

⁴¹ FEJÉR, Georgii. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis VII./2.* (CDH) Budae : Typis typogr. Regiae universitatis Ungaricae, 1832, s. 37-39, č. CCCXXIV. Za rovnaké zásluhy povýšil v roku 1274 i Andreja jobagióna Novohradského hradu, „Andreas filius dech de iobagionatu castri Neugradiensis de Beryn oriundus... in expugnacione castri Jauriensis... de iobagionatu castri memorati... in numerum... serviendum regalium... transferendos...“ CDP VI. s. 199-200, č. 141.

⁴² Listina z 28. októbra 1273. „... nobiles viri Nicolaus, Vgra, Valentinus et Ypolitus, filii Comitiss Ypoliti... cum Boemorum Rex olim patris nostri, nunc vero noster et Regni nostri capitalis inimicus, fidei sue uiolator, fracta pace, ruptis treugis... ducens secum iu auxilium florem milicie tocius Almanie, fines Regni Hungarie potencialiter adhijsset, Jarinum et quedam alia castra prodicionaliter occupando; nosque ad recuperacionem... Castri Jauriensis accessissemus, idem Vgra... tam iaculis quam lapidum ictibus mortis articulum... non metuens wlnera letalia subportauit.“ CDAC IV. s. 19-21, č. 7.

⁴³ „Dominici, Jacobi et Gabriani filiorum magistri Gabriani... per potenciam Regis Boemorum, qui per astuciam sue peruersitatis municiones seu castra Regni nostri occuparat, impenderunt... in expugnacione castri Jauriensis, vbi ijdem fuerunt per ictus lapidum et sogittarum letaliter vulnerati...“ CDAC IV. s. 79-80, č. 39. Dobývanie sa podľa listiny z roku 1274 zúčastnil i Sebastián „komes de Torna“ CDAC XII. s. 90-92, č. 91. A podľa listiny z roku 1274 dobýval Ráb aj Šalamún, syn Gabriela. CDAC XII. s. 94-95, č. 93.

⁴⁴ Listina z 25. novembra 1273. „... Magister Petrus imbres missilium, ictus lapidum, et iactus machinarum non formidans... uulnera letalia una cum suis seruiantibus uiriliter dimicans subportando, de quibus postmodum tres de medio sunt sublati...“ CDAC IX. s. 22-23, č. 13.

⁴⁵ CDH V./ 2, s. 267-271.

⁴⁶ Listina z roku 1274. „... magistri Gyule filii comitis Balduini iuuenis nostri... simul cum Stephano frater suus sub eodem castro --- laudabiliter exerceret, miserabiliter extitit interemptus de servientibus eorundem fidelibus sex occisi et quamplures alii letalia vulnera exceperunt...“ RR II./2-3, s. 88, č. 2052.

⁴⁷ Listina z roku 1274. FEJÉR, Georgii. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis VII/5.* (CDH). Budae : Typis typogr. Regiae universitatis Ungaricae, 1829, č. CCCXCIII.

⁴⁸ „Mathey Nicolaus et Thomas filii Karachini ac Basa filius Chek de villa Gench de Jobagionatu castri ferrei oriundi... quidam ex ipsis sagittis balistarum extiterunt wlnerati quidam vero lapidibus crudeliter sunt percussi... de Jobagionatu castri exemptos in numerum... serviencium Regalium... transferemus...“ NAGY, Emerici. *Codex diplomaticus patrius II.* (CDP) Jaurini. Budapestini : Typis Victoris Sauervein, Typis societatis Franklinianae, s. 12-14, č. 7. Listina z roku 1274. „Andreas

povedať aj o troch jobagiónoch Abovského hradu, ktorí sa tiež dočkali povýšenia medzi kráľovských servientov.⁴⁹ Zaujímavým dokladom je i listina z roku 1274, podľa ktorej sa spoločne s taverníkom a zároveň bratislavským a pilišským županom Joachimom z rodu Gutkeled zúčastnil dobývania i komes Jakub. Tento sa z ťažkých zranení vyliečil až po dlhšie trvajúcej lekárskej starostlivosti, čo je ojedinelý doklad takejto opatery v tých časoch. Nachádzame tu tiež správu, že obliehania sa zúčastnila iba časť kráľovskej armády.⁵⁰ Zvláštne snád' je, že na obliehaní sa zúčastnili tiež minimálne ôsmi jobagióni pohraničného Šopronského hradu, pričom brat jedného z nich padol.⁵¹ Medzi padlých pri dobývaní musíme zaradiť i Sebastiana, brata Mikuláša, zvaného Fatra a Michala.⁵² Rovnako zahynul i brat magistra „Pousa“, zvaný „Judex“.⁵³ Jedným z mála, u koho sa nespomínajú zranenia, bol magister Ivanka, syn Joachima zo Seku.⁵⁴

Ako účastníci obliehania sa k roku 1279 spomínajú i turčianski synovia jobagiónov Lattybor so synmi, ako aj neskorší šarišský župan Demeter.⁵⁵ Z nášho územia sa obliehania zúčastnil tiež Apa, syn Benedikta zo Seku (pri Šuranoch).⁵⁶ Z roku 1276 máme správu o účasti na dobývaní hradu aj v prípade magistra Jakuba, syna komesa Jána z Boldogu pri Senci, označeného ako rytiera a familiára Tomáša bána, nitrianskeho župana (1276 – 1277) z rodu Hunt-Poznanovcov.⁵⁷ V boji mal podľa listiny z roku 1280 padnúť brat Mikuláša, hlohovského župana, pričom samotný Mikuláš utrpel zranenia.⁵⁸ Medzi zranenými sa ocitol aj magister Ondrej, syn Abraháma z Branča, južne od Nitry.⁵⁹ Okrem

filius dechk de iobagionibus castri Neugradensis de Beryn... in expugnacione castri Jauriensis... dimicavit, vulnera letalia perferendo...” CDP VI. s. 199-200, č. 141. Zraneného spomína i listina z roku 1278. „Bochou, de villa Day... Bench, Benche, et Bethlem fratibus eiusdem, filiis Laurentii de Bult... lethale vulnus predicti Bochou... sub Castro Laurinen. per Teutonicos occupato, in brachio per sagitte iactum sustinuit...” CDH V/2, s. 464-465.

⁴⁹ CDH V/3, s. 197-199.

⁵⁰ „... ad obsidendum ipsum castrum quosdam particulares exercitus misissemus; idem Comes Iacobus vna cum Iwachyno Magistro Thawarnicorum nostrorum, Comite Posoniensi et de Pylys, contra Theutonicos... laudabiliter dimicando, et quosdam ex ipsis lancea deiiciendo, lethalia recepit vulnera; de quibus vulneribus vix per curam expertorum medicorum per spacium longi temporis est resanatus.” CDH V/2, s. 154-157.

⁵¹ Listina z roku 1274. „Toboy et Endre filij Farkasij, Benedictus et Seraphin filij Jacobi, Herbordus filius Sebastiani, Guebart filius Guebse, Nicolaus filius Nicolai, et Papa filius Georgij, iobagiones Castri Supruniensis... -- quod non solum lapidibus obruti... -- ijs et lanceis (crude)litter perforati, vbi non sine morte... fratris eorum Nicolaus mortis periculum aliquid aliter cuaserunt...” CDAC IX., s. 81-82, č. 45.

⁵² Listina z roku 1284. CDAC IX. s. 380-381, č. 271. Jedným z mála zahraničných historikov, ktorý si všima uhorské naračné správy: ŽEMLIČKA, Josef. *Přemysl Otakar II.: král na rozhraní věků*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2011. s. 392. ISBN 978-80-7422-118-7. Celkovo k ťaženiu, s. 391-395.

⁵³ Listina z roku 1274. CDAC XII. s. 96-97, č. 94.

⁵⁴ Listina z roku 1275. „Magister Iwanka, filius Ioachimi de Zygy... virtuose pugnando... nec ictus lapidum, nec eciam sagittarum emissionem formidans, ab ipsius pugna retrocessit.” CDH V/2, s. 273-276.

⁵⁵ „Lattybor et filij sui, filij iobagionum nostrorum de Toruch, Demetrium Comitem de Sarus... seruiciorum suororum... sub castro nostro Jauriensi... in expugnacione eiusdem castri impenderat...” CDAC IV. s. 181-182, č. 110.

⁵⁶ CDAC IX., s. 51-54, č. 31.

⁵⁷ CDAC IX., s. 147-148, č. 99.

⁵⁸ CDAC IX., s. 276-277, č. 194.

⁵⁹ Listina z roku 1276 zároveň spomína zajatie Ondrejovho brata Jána, zrejme v priebehu ďalších bojov, a sťažuje sa na porušenie prímeria. „Magister Andreas filius Abraam de Berenche... cum castrum Jauriense... per homines Regis Boemorum, treugis inter nos et eundem Regem

iného sa týchto bojov zúčastnil i Ondrej, syn Ivanku, župan hradu Bana z rodu Hunt-Poznanovcov, spoločne so svojimi synmi.⁶⁰ Na obliehaní sa však podieľali i jobagióni hradu Hlohovec (Szolgagyor), ktorí boli povýšení medzi kráľovských servientov.⁶¹ Podľa kratučkej zmienky sa bojov pod Rábom zúčastnil i Sebastían, syn Bensa a turnianský župan (v roku 1274).⁶² Z Abovského komitátu mohli pochádzať i komes „Pous“ a Dominik, synovia Teodora.⁶³ Zo Spiša zasa zaznamenávame účasť Arnolda a Jordana, synov Detrika a Arnoldovho syna Detrika. Taktiež synovia Arnolda a Petra zo Spišských Tomášoviec, pričom jeden z nich, Ivan, bol ťažko zranený.⁶⁴ Počas bojov boli zranení tiež komes Polan a jeho brat Rikolf zo Spiša. Polan brániac kráľovskú zástavu mal mať ťažko poranenú ruku, kým Rikolfove zranenia nie sú špecifikované.⁶⁵ Na ťažení sa v kráľovských oddieloch zúčastnili tiež komes „Botyz“ a jeho servient Matej.⁶⁶ Zo Šariša potom pochádzali ďalší účastníci bojov, z ktorých bol „Dethbor“ ťažko zranený.⁶⁷

Samozrejme, Ráb bol po týchto bojoch v dezolátnom stave. Na iné, ekonomické škody by však mohla poukazovať listina tamojšej kapituly z roku 1279, podľa ktorej sa zdá, že Nemci pri obsadení mesta získali jej malú pečať a používali ju, preto bolo neskôr potrebné potvrdzovať listinné doklady novou pečaťou.⁶⁸

perdurantibus fracto iuramento clamculo extiterat occupatum, fecissemus expugnari, idem Magister Andreas sub ipso castro per percussionem lapidum crudeliter extitit vulneratus... porro quod quia Johannes frater eiusdem Magistri Andree... in area bellice aciei viriliter dimicando per Teotonicos extitit captiuatus...“ CDAC XII. s. 166-168, č. 141.

⁶⁰ Listina z roku 1275. CDH V./2, s. 262-235. Tiež: RR II./2-3, s. 146-147, č. 2260. Ondrej bol županom Bany viackrát, najdlhšie medzi rokmi 1262-1273, s prestávkami aj v rokoch 1274 a 1275. ZSOLDOS, ref. 32, s. 130.

⁶¹ Listina z roku 1279. „Amanus et Vz filii Kiliani de Saagh et Ioannes filius eiusdem Vz fuerunt Castrenses Zolga-Geurienses... cum Castrum Iaurinense... per Theutonicos... occupatum exstittisset... Amanus Vz et Ioannes quidam ex ipsis in scansione eiusdem Castri lapidibus est obrutus, quidam sagitta balistaria est perfossus... ad numerum... seruientium nostrorum regalium... transferendos...“ CDH VII./2, s. 73-75, č. CCCLIII.

⁶² RR II./2-3, s. 104-105, č. 2534. Z Novohradského komitátu pravdepodobne pochádzali ďalší traja účastníci: „Blasius et Johannes filii Machunka ac Haznus filius Syk terram... Kok in comitatu Neugradensi... in expugnatione castri Jauriensi... impenderunt...“ RR II./2-3, s. 107, č. 2542.

⁶³ Listina z roku 1275. „Comes Pous et magister Dominicus filii Theodori... terram reginalem Dobza in comitatu de Abywywar... sub castro Jauriensi... viriliter dimicando...“ RR II./2-3, s. 133, č. 2626.

⁶⁴ Listina z roku 1282. „... comitis Arnoldi filii Detrici et Jordani fratris eiusdem ac Detrici filii comitis Arnoldi... in expugnatione castri nostri Jauriensis... laudabiliter dimicando...“ RR II./2-3, s. 287, č. 3138. A listina z roku 1278. „Arnoldus, filius Arnoldi, Ivan, Andreas, ac Arnoldus et Paulus, filius Petri, de minori villa Thomasi, in... comitatus de Scepes... cum Iwan, frater... sub castro Iauriensi, tempore occupacionis... per insultum regis Boëmie, vulnus acceperit lethale, pro defensione patrie viriliter dimicando... applicauimus libertati Nobilium de Zepes... vt in eadem libertate et seruicio permanere debeant, qua ipsi Nobiles de Zepes...“ CDH V./2, s. 434-436.

⁶⁵ „... Comes Polan sub castro Iauriensi, quam eiusdem castri recuperacioni... deferendo Vexillum nostrae serenitatis, cuius... ad id exercendum... duxerimus, grande vulnus accepit, cuius cicatrix, debilitata ipsius manu... Ricolphus... letalis plage saucia in suo corpore supportauit.“ CDH V./2, s. 468-470.

⁶⁶ Listina z roku 1277. „... Mathey una cum domino suo comite Botyz in custodiendo nostro vexillo... letalia vulnera perpetrasset...“ RR II./2-3, s. 181-182, č. 2773. Pozri: MAREK, Miloš. O pôvode a najstarších dejinách Mariášiovcov. In *Studia Historica Tyrnaviensia IX.-X.* (ed. DOBROTKOVÁ, Marta). Trnava 2010, s. 27-28.

⁶⁷ Išlo o potvrdenie privilégia (1275) na Pusté Pole a Kamenicu medzi Sabinovom a Starou Ľubovňou. CDP VIII. s. 173-174, č. 135.

⁶⁸ „Magister Karachinus Prepositus et Capitulum Jauriensis Ecclesie... minori sigillo Ecclesie nostre, quo sigillo antequam teutonici ecclesias nostram in puerilibus annis... Ladislai... Regis

Zo spomínaných správ aspoň v obrysoch presvitá jedinečný, aj keď mozaikovitý obraz obliehania so všetkými nebezpečenstvami. Jasne tu vidíme snahu dobyť Ráb čo najskôr bez zdĺhavého obliehania, z čoho vyplývajú i často sa opakujúce zmienky o zraneniach, resp. padlých na uhorskej strane. Až po dobytí tejto strategickej lokality kontrolujúcej prístupové cesty do centrálnych oblastí krajiny mohli totiž Uhri vyraziť v ústrety hlavnej armáde českého panovníka. Otázkou je, prečo kontrolu tohto neuralgického bodu uhorskej obrany Přemysl nevyužil. Namiesto tradičného termínu apríl – máj zahájil totiž svoje ťaženie až v lete a v podstate tak nechal mesto padnúť. Ak si odmyslíme prirodzené ťažkosti zdĺhavého zhromažďovania oddielov z celého spektra oblastí, mohla to byť i snaha udržať armádu čo najdlhšie v poli pred zimným obdobím a zmenšiť tak Uhrom šance na zopakovanie odvety vpádu ako v roku 1271. Přemysl, pokiaľ vôbec počítal s využitím Rábu ako oporného bodu, nemohol rátať, že sa rakúska posádka udrží proti presile až do jeho príchodu. Je možné, že pokus posádky o únik nevyšiel a keďže nemáme správy ohľadom vyjednávania o kapitulácii, zdá sa, že to bol boj až do konca. O tejto nezmieriteľnosti postojov, ako aj o dôležitosti lokality pre Uhrov, svedčí napokon i množstvo naračných správ a tiež ich niekedy až „nenávisťná“ dikcia voči nepriateľom.

Na druhej strane, k akcii Rakúšanov a Moravanov na našom území nemáme veľa správ. Jednou z mála je údaj o komesovi Rolandovi, nitrianskom jobagiónovi, ktorý bol pri obrane Nitry aj s príbuznými zajatý a prišiel o majetok.⁶⁹ O devastácii, ktoré zanechalo plienenie, sa zmieňuje listina pre ľudí Zoborského kláštora z roku 1283, ktorí schudobneli a ich majetky boli vyľudnené.⁷⁰ Aj ostrihomský arcibiskup Vladimír pri spore o desiatky jeho decimátorov s nitrianskym biskupom, resp. kapitulou, ich ešte v roku 1285 prisudzuje tamojšej kapitule, pre jej chudobu s odkazom na požiar a straty, ktoré utrpela vďaka českému kráľovi.⁷¹

Vpád českého panovníka do Uhorska v roku 1273

Po dobytí Rábu sa uhorskej strane uvoľnili ruky pre ďalší postup. Jej vodcovia využili moment prekvapenia a napadli zhromaždisko Přemyslových oddielov Lávu (Laa an der Thaya) v Rakúsku, aby narušili koncentráciu jeho síl. Ešte pred zhromaždením hlavnej armády musela teda česká strana čeliť uhorskej diverznej akcii. Podľa kroník mali Uhri predstierajúc prímerie, ešte pred odpoveďou českého kráľa naň, v počte vraj 40 000 prekročiť rieku Moravu a všetko až po Lávu spustošiť. Práve tam padol v boji s útočníkmi i Oldřich z Drnholca, čo bola pre českého kráľa výrazná strata. Nasledujúci deň však Uhri pred Přemyslovou armádou ušli, resp. ustúpili.⁷² Prímerie uzavreté predtým

Hungarie hostiliter in guerra Regis Bohemie inuasissent et captam detinuissent... petentes... ut easdem litteras dignaremur renouare et munimine nostri noui sigilli roborare...“ CDAC IV. s. 205-206, č. 122.

⁶⁹ Listina z roku 1275. „Comes Rolandus iobagio castri nostri Nitriensis... in conservatione castri Nitriensis, quod per insultum Teutonicorum fuerat miserabiliter occupatum, ubi idem persone sue... non parcens se iugo captivatis subiecit ablatis omnibus bonis suis... cum fratribus et consanguinorum suorum personis crudeliter detentus...“ RR II./2-3, s. 107, č. 2542.

⁷⁰ „... paupertatibus et destructionibus depopulationibusque, quas populi sancti Ipoliti monasterii de Zubur in... gubur per malefactores et alios devastatores... sunt perpassi...“ RR II./2-3, s. 323-324, č. 3529.

⁷¹ CDH V./ 3, s. 296-299.

⁷² „... veniente estate Ungari se simulantes treugas prolongaturos, ante auditam responsium regis Bohemie Austriam cum 40 milibus equitum circa Moraviam usque La incendio, rapina, occisione destruxerunt; ipsum... regem Bohemie apud eundem locum exercitum suum volentem congregare, invadentes Ulricum nobilem de Durrenholtz in irruitu occiderunt. Sed secundo die adunati exercitus

prostredníctvom nejakého františkánskeho mnícha spomína i formulár Henricha z Isernie. Je to však akoby len vsuvka, ktorá karhá uhorskú vierolomnosť a nedodržanie dohody vpádom Kumánov na Moravu.⁷³ Termínom zhromaždenia Přemyslovej armády v Láve bol sviatok sv. Jakuba apoštola – 25. júl. Ale ako sa sťažuje kronikár, uhorská kráľovna, baróni a Kumáni začali vojnu a v podvodoch pokračoval i Henrich z Kyseku, ktorý na čele 30 000 mužov vpadol práve k Láve. Túto ohrozovali po smrti Oldřicha z Drnholca dva dni a cez rieku Moravu sa po spálení oblasti mali vrátiť naspäť ku kráľovnej. Tretieho dňa nato mal český kráľ prenasledovať „utekajúcich“ až po Váh.⁷⁴

Čo sa týka uhorských správ, zdá sa, že značná časť oddielov od Rábu zaútočila i na Lávu, pretože viacerí z obdarovaných za jeho dobývanie sa spomínajú aj v súvislosti s Lávou. Platí to aj o už spomínanom Apovi, synovi Benedika zo Seku, pričom listina hovorí o úteku českého kráľa do tamjšieho hradu, ako aj o smrti Oldřicha z Drnholca.⁷⁵ To je tiež prípad magistra „Gyulu“, syna komesa Balduina.⁷⁶ Rovnako úspešný proti nepriateľskému šiku pri Láve (a predtým pri Rábe) bol i Ondrej, syn Ivanka – župana hradu Bana.⁷⁷ Týka sa to aj Martina, syna Mikuláša, magistra Ivanka, syna Joachima zo Seku, ktorý úspešne bojoval proti nepriateľskému šiku, podobne i Jána syna „Keneza“ a Pavla syna Juraja.⁷⁸ Akcií pri rieke Morava a Láve sa zúčastnili i šľachtici z Rače, pričom tam zranenia utrpel Peter, syn Benedikta, no pri Láve mal už kopijou zhodiť akéhosi rytiera.⁷⁹ Na vpáde sa mali zúčastniť i jobagióni Bratislavského hradu, z ktorých Farkaš, syn Andreja, utrpel nejaké zranenia.⁸⁰ Rovnako utrpeli zranenia v boji proti nepriateľskému šiku, resp. jeho klinovej formácii i jobagióni Abovského hradu, ktorí sa predtým

regis Bohemie virtutem timentes fugerunt.“ *Continuatio Claustreoburgensis* VI. In GOMBOS I., s. 767, č. 1756. PAULER, ref. 3, s. 312.

⁷³ CDH V./2, s. 68-69.

⁷⁴ „Otakar rex Boemie expeditionem... in festo sancti Iacobi apostoli... iuxta La congregandam; cui solito more principum regina et barones Ungarie ac Comani absente rege... puerulo bellum inire sponderunt. Svd ecce antiqua fraudulentum consuetudine comes Heinricus de Guzzings cum 30 milibus expeditorum optime usque in La cursitando pervenerunt... occiso Ulrico de Durrenholtz, per duos dies infestarunt, et sic sumptis spoliis trans flumen Marchiam festinanter ad reginam sunt regressi. Otakar... die tertia... exercitum suum... fugientes sequitur usque ad flumen Wach.“ *Continuatio Vindobonensis*. In GOMBOS I., s. 784, č. 1792. Rovnako aj iné zdroje, napr.: *Annales Praedicatorum Vindobonensium*. In GOMBOS I., s. 183, č. 426. VANÍČEK, ref. 2, s. 149. Porovnaj: SZABÓ, ref. 7, s. 13 a pozn. č. 3.

⁷⁵ „... secundo autem castrum Lewa, in quo Othocarus Boemorum Rex... nunc noster capitalis inimicus, contra potenciam hominum nostrorum se receperat, uix fuge remedio liberatus, vbi eciam Durnuhouth gener ipsius Regis occubuit nostrorum per virtutem...“ CDAC IX. s. 51-54, č. 31.

⁷⁶ Listina z 23. mája 1274. RR II./2-3, s. 88, č. 2502.

⁷⁷ „... Bohemiae Rex de potentia Baronum et aliorum Nobilium nostrorum castrum nostrum Loua... recepisset; Thomas Comes, filius eiusdem Comititis Andreae... se... in oppositam aciem et aduersam irruens, quosdam deiecit, et quosdam interemit pugnando viriliter, donec lethaliter fuisset sauciatus...“ CDH V./2, s. 262-235. Tiež: RR II./2-3, s. 146-147, č. 2260.

⁷⁸ „Nicolaus, filius Martini... Rex Boemorum ante faciem nostri exercitus, quem pro defensione regni nostri ad certamen... miseramus, fuga deuectus se ad castrum Loa recepisset, sub eodem castro idem Nicolaus... opera fidelitatis exhibuit...“ CDH V./3, s. 267-271. „Magister Iwanka, filius Ioachimi de Zygy... cum exercitum nostrum generalem... contra regem Boëmie misissemus, et idem Rex Boëmie in castrum suum Lowa vocatum, ab exercitu nostro se recepisset, dictus Magister Iwanka... ante alios in medium partis aduerse irruens, intuentibus Baronibus nostris, quosdam deiecit et quosdam interemit...“ CDH V./2, s. 273-276. CDP VIII. s. 167-168, č. 130.

⁷⁹ CDAC IV. s. 39-41, č. 18.

⁸⁰ „Petrus et Farcasius filij Andree de Ougya, ac Endree frater Endre, jobagiones Castri nostri Posoniensis, familiares milites Thome Bani tocius Sclauonie... Farcasius similiter sub Castro Luua pro nobis se obiciens, mortem uix euasit...“ CDAC IX. s. 113, č. 71.

zúčastnili i zimného vpádu na Moravu.⁸¹ Ťažké zranenia si spod Lávy odniesli zo zrážky s nepriateľským šikom aj viacerí synovia istého Atráčka, ktorých za to panovník v roku 1274 z postavenia jobagiónov Gemerského hradu povýšil na kráľovských servientov.⁸² Pod tým istým hradom mal tvárou v tvár nepriateľskému oddielu bojovať i magister Tomáš, syn magistra Gabriela a príslušník rodu „Katha“ z Ugočského komitátu.⁸³ Proti českej armáde vytiahol tiež Juraj, syn Šimona, ktorého úlohou bolo pri rieke Morave znepokojovať, resp. sledovať nepriateľa. Pri Láve sa však vyznamenal, keď zajaľ troch rytierov a priviedol ich kráľovi. Autor príslušnej narácie si neodpustil propagandistickú vsuvku s poukázaním na príbuzenstvo českého kráľa s malým Ladislavom a fakt, že namiesto ochrany jeho kráľovstva ho vojensky napadol.⁸⁴ K týmto bojom môžeme snáď zaradiť i účasť kráľovho zápasníka (v rámci súbojov), Petra syna „Betena“ z Budína, ako aj jeho príbuzných, ktorý mal za sebou už 11 úspešných súbojov v aréne v kráľových službách. Peter bol v boji zranený, za čo ho aj s príbuznými z postavenia dvorníkov povýšil medzi šľachticov.⁸⁵

Vpádu sa zúčastnil i šopronský župan Ján, v ktorého službách pôsobili ako familiári jeho brata Mikuláša, už spomínaní „Kemen“ a „Bathaler“. Listina z roku 1275 uvádza, že český kráľ nevydržal nápor Uhrov a uchýlil sa do hradu Láva, pričom v bojoch pod ním utrpel spomínaný „Kemen“ zranenie. Následne sa uvádza, že Přemysl umiestnil posádku do Marcheggu, aby škodila obyvateľom Uhorského kráľovstva a kráľ „vyslal“ práve Jána a Mikuláša, synov Henricha z Kyseku, aby mesto obľahli. Tamojšia posádka pritom podnikla výpad a zviedla bitku, v ktorej bol zasa zranený „Bathaler“. Pravú

⁸¹ „Sebastiani, Angeli set Zentus filiorum Mykus ac Bodou filii Laurencii de Horuati de filiis iobagionum castris de Abauyuar oriundi... sub castro Loa... uulneribus extiterunt sauciati contra hostium cuneos intrepide dimicando...“ RR II./2-3, s. 63-64, č. 2430.

⁸² „... Leustachius Petryk Petrizlo Martinus... Buhte filij Atrachychk de filiis iobagionum Gumuriensium... contra Regem Bohemum nostrum exercitum misissemus... sub Castro Loaa... Leustachius Petryzlow et Buhte ac Nemyt... ulneribus extiterunt letalibus sauciati contra ostium cuneos intrepide dimicando... prenomatos filios Atrachyk... eorum cognatos Stephanum et Thomam filios Ivurpaas, Chepanum et Poukam filios Tyba, Bogyna filium Woyzlo; et Albertum filium Machyk... de memorata condicione... eximentes... in numerum... seruicium Regalium...“ CDP VII. s. 150-152, č. 112. Spomínaní jobagióni pochádzali z gemerskej dediny Otročok, západne od hradu Gemer a kráľ im potvrdil aj vlastníctvo dnešnej Gemerskej Vsi severne od Otročka. KARACSONYI, ref. 1, s. 1099.

⁸³ Listina z roku 1274. CDAC XII. s. 105-107, č. 99. KARACSONYI, ref. 1, s. 776.

⁸⁴ Listina z roku 1288. „... Othokarus... rex Bohemie, affinis et cognatus noster, per quem ratione affinitatis circa tuitionem regni nostri defendi potius debebamus, quam turbare, regnum nostrum hostiliter inuasisset, castra nostra finitima occupando; nosque, vna cum Baronibus ac regni nostri Nobilibus contra eundem regem procedentes iuxta fluuium Morva... Georgium cum ceteris personis ad speculandum exercitum ipsius regis Boemie misissemus; idem... ante castrum Loa cum hominibus regis praefati viriliter dimicauit, et nobis tres adduxit milites captiuatos.“ CDH V./3, s. 393-397. Pozri tiež preklad: DVOŘÁK, Pavel (ed.). *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov III*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2003, s. 262-264, č. 134. ISBN 80-88878-82-9.

⁸⁵ Listina z roku 1275. „Petrus, filius Beten, de Budafalua, noster pugil specialis, vndecies se in area certaminis nostro ex mandato, vt pugil strenuus probando, triumphum laudabilem... in praelio etiam nostro cum Atakaro, rege Bohemorum, iuxta fluuium Marua habito: in quo quidem praelio idem Petrus, filius Beten, diris vulneribus sauciatus, cum nostris ceteris fidelibus... eodem rege Bohemorum in dicto praelio interemto, seu mortuo... cum fratribus et proximis suis... filiis Martini, item filiis Bethus, nec non filiis Andoch, et filiis Mathiae de eadem, a conditione et numero Comitum Vduarnicorum, qui filii Comitum Vduarnicorum dicuntur... eximendo... nobilium, sub vexillo nostro famulantium...“ CDH V./2, s. 262-265. Čo ale znamená zmienka o prebodnutí či zabíí „českého“ kráľa?

nohu mu prebodli kopijou a zároveň padol jeho príbuzný Martin.⁸⁶ Neuvádza sa síce ako boj dopadol, no v inej listine z roku 1276 pre magistra Jakuba, syna komesa Jána z Boldogu pri Senci (familiára Tomáša bána, nitrianskeho župana 1276 – 1277 z rodu Hunt-Poznanovcov), týkajúcej sa boja s „českými“ oddielmi pri Marcheggu sa spomína „celé“ uhorské vojsko, ktoré smerovalo proti vpádu českého panovníka. Snád ide o miesto, kde Uhri pri vpáde prekročili rieku, keďže sa spomína, že tam mali svoj tábor. V zrážke mali Ján spoločne s bánom Tomášom ako prví obrátiť na útek nepriateľských bojovníkov.⁸⁷ Snád k týmto udalostiam môžeme zaradiť i správu z roku 1283. Podľa nej proti českým oddielom po obsadení Rábu vystúpil i bán Juraj, syn komesa „Marcka“ z rodu Péc, pričom mal útočníkov zahnať na útek a niekoľkých z nemeckých rytierov zajal a privedol kráľovi.⁸⁸ Z uvedeného vyplýva, že uhorské oddiely prekvapili oddiely českého kráľa, vrátane jeho samotného v tradičnom zhromaždisku Láve, pričom istú obrannú úlohu zohrala i jeho posádka v Marcheggu. Uhri tak dosiahli spočiatku istý úspech v zrážkach a donútili Přemysla ustúpiť do Lávy, no následne, po príchode jeho posíl sa stiahli a on mohol opäť vpadnúť na územie nepriateľa. Je jasné, že ustúpili pod českým tlakom a do boja potom zasahovali len sporadicky, ak videli šancu na úspech, najmä proti menším oddielom nepriateľa.

Přemyslav sa podľa správ, podobne ako pred dvoma rokmi, sústredil najprv na dobytie strategických pozícií na dnešnom západnom Slovensku, ako boli Bratislava, kde máme doloženú jeho prítomnosť k 17. júlu,⁸⁹ Trnava, Šaštín a Červený Kameň. Vzápätí po prekročení Dunaja po drevenom moste dobyl Mošon a jeho obyvateľov vyhnal. Potom tiahol k Rábu a po odpočinku svojho vojska sa obrátil naspäť ničiace pohraničné hrady, medzi nimi i „Prodeinstorf“, snád dnešný Leithaprodersdorf. Ďalej sa zameral na Šopron, no pre zimu mal odtrhnúť.⁹⁰ Z roku 1278 potom máme ešte krátku retrospektívnu správu

⁸⁶ „... cum Boemorum rex iterato collectis uiribus suis contra nos... ad tuicionem... terre nostre... Johannem et Comitem Nicolaum fratrem eiusdem ac alios multos barones nostros misissemus idem Boemorum rex molem nostri exercitus non valens sustinere ad castrum suum Lo... se recepit, sub quo castrum comes Kemen... extitit vulneratus... cum idem rex multitudinem hominum armatorum in castrum suum Marhegg... destinasset ad hoc, ut de... regnicolis dampna plurima inferrantur, nos... magistrum Johannem et... Nicolaum comitem ad obsidendum dictum castrum duximus transmittendum, ubi homines de eodem castrum exeuntes cum eiusdem pugnam habuerunt, ibique idem Bathaler comes in pede dextro lancea est transfossus et in aliis membris suis crudeliter vulneratus, ubi et Martinus cognatus eius... extitit interemptus...“ CDRC VI. s. 113-115, č. 100.

⁸⁷ „... cum nos cum totali mole exercitus nostri contra insultum Regis Bohemie eiusdemque exercitus ferocem apud castrum Marhayk castra metati fuisset, et idem Rex Bohemie quosdam de suis eleganciores militibus contra nostros dimicatuos direxisset... Magister Jacobus cum eodem Thoma Bano domino suo ante alios, ut leo intrepidus, arma rapuit, et in eos irruiet mirifice preliando; vbi aduersae partis uiros bellicosos in fugam convertens, ad nos cum triumpho... est reuersus...“ CDAC IX. s. 147-148, č. 99. KARACSONYI, ref. 1, s. 658.

⁸⁸ „... cum Rex Bohemorum— castrum nostrum Iauriense occupasset... et idem Rex... valida multitudine suorum armatorum in regnum nostrum introhite, et regnum nostrum post occupationem dicti castri depopulare voluisset... Gregorius Banus cum quibusdam fidelibus nostris ex nostro precepto contra Regem Boemorum se opposuit, et eundem in fugam conuertit... multos ex aduersa parte perimendo, et quosdam Teotonicos milites strenuos ipsius regis Boemie, in signum victoriae nobis adduxit captiuos.“ CDH V/3, s. 157-158.

⁸⁹ *Urkundenbuch des Landes ob der Enns III.* (UBLE) Wien : Aus der K. K. Hof- und Staatsdruckerei, Verwaltungs - Ausschuss des Museums Francisco-Carolinum zu Linz. 1862, s. 398-399, č. CDXXXII.

⁹⁰ „... rex Bohemie cum exercitu suo insectus dispersos ad dedicionem municionum Posonia, Tyrna, Schafpurch et Tyburtzpurch coartavit, et transiens Danubium per pontem ligneum usque Altenburch pervenit; quod castellum expugnans eiectis incolis suis munivit. Hinc usque Rab

k Přemyslovmu dobývaniu Bratislavy, ktorú mal obsadiť náhlým nočným útokom. Pritom však mesto zhorelo a mešťania i s manželkami či deťmi sa mali zachrániť sotva v „nočných košeliach, či nahé“ v kláštore minoritov.⁹¹ Pokračovanie Viedenskej kroniky uvádza, že český panovník zhromaždil až 60 000 mužov z deviatich krajín a prenasledoval Uhrov od Lávy až po Váh, pričom údajne nenarazil na odpor. Celý august potom dobýval hrady a mestá ako Trnava, Bratislava a Svätý Jur s pomocou mešťanov Viedne a Viedenského Nového Mesta a ich dobývacích strojov. Do takto získaných pozícií potom umiestnil posádky rakúskych šľachticov a tým z ušlých mešťanov či vyhnaných sedliakov, ktorí by sa vrátili verejne, prisľúbil mier. Kronikár opäť obdivuje drevený most, po ktorom prešli Přemyslove oddiely Dunaj pri Rotensteine pod Hainburgom. Aj v Zadanajsku malo pokračovať úspešné dobývanie opevnení až po Ráb, kde dal pasovať na rytierov asi 50 osôb, vrátane svojho nemanželského syna Mikuláša. Pri Niezederskom jazere sa mu potom bez boja mali vzdať všetky opevnené lokality. Odolával len Šopron, ktorý sa podriadil až po použití štrnástich obliehacích strojov. Jeho mešťania pod prisahou, ako rukojemníkov, vydali kráľovi aj svojich najstarších synov. Takto po deviatich týždňoch sa Přemyslav vrátil do vlasti, potom, čo zničil Devín (?), Pottendorf, Purbach, oba západne od Niezederského jazera a „hrad“ Sv. Margaréty severne od Šopronu.⁹² Vzletne opisuje tieto udalosti ako akt pomsty aj Henricha z Isernie, pričom osobitne si všima dobytie Bratislavy a zaujatie tamojšieho komitátu – územia zradného magistra Egídia. Následne hovorí, okrem dobývania Šopronu, aj o obsadení Rábu a tamojších biskupských dedín a opevnení až po kláštor v Pannonhalme.⁹³

perveniens, postquam requieverat exercitus, remeando castra Prodeinstorf et alia plura funditus destruxit, Odenburch capiens suis munivit, et frigore yemali coactus ad propria remeavit.“ *Continuatio Claustroneoburgensis* VI. In GOMBOS I., s. 767, č. 1756. MAREK, Miloš. Trnava v časoch vojen o babenberské dedičstvo. In *Trnava 1211-2011. Historické štúdie k najstarším dejinám mesta*. (RÁBIK, Vladimír a kol.). Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku; Trnava : Katedra histórie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity, 2011, s. 178. ISBN 978-83-7490-441-4.

⁹¹ *Continuatio Vindobonensis*. In GOMBOS I., s. 787, č. 1792. MAREK, ref. 90, s. 178.

⁹² „Otakar rex Boemie... exercitum suum ad numerum 60 milia expeditorum insimul collegisset, fugientes sequitur usque ad flumen Wach; non est visus deinceps Ungarorum aliusque repugnando.... per integrum mensem Augusum ex ea parte qua Tynah consistit in Ungaria metaverat, donec cives Wiennenses et Nove civitatis ad iussum suum aulam Posonium et castrum ad Sanctum Georgium cum aliis munitionibus pugna et machinis devicerunt... vero civitates ac munitiones nobilibus Austrie collocarunt. Aufugitivis civibus et expulsis rusticis ad laborandum et serviendum statuo... redire volentibus, edicti regis Boemie pax et gratia... publice promulgatur... superatis, ultra Danubium per pontem ligneum... constructo... prope Roetenstain castrorum acies pertransiit...munitiones machinis et pugna... usque in Rab suo dominio subiugavit, ibique 50 milites cum filio regis Boemie gladio sunt accincti. Postea iuxta piscinam Vertse omnes munitiones absque pugna se regi ob metum humiliaverunt. Suponium... vallata 14 machinis diversaque impugnatione... est coacta. Que... iuramento datisque heredibus in obsides, pacem... privilegio consecuta est... sic rex... novem ebdomadibus in Ungaria potenter metaverat... ad propria est reversus. Tewen, Prodansdorf, Purchpach et Sanctam Margaretam munitiones sunt destructe.“ *Continuatio Vindobonensis*. In GOMBOS I., s. 784, č. 1792. Podobne aj iné zdroje: Anonymi Leobienensis. In GOMBOS I., s. 275-276, č. 592. MAREK, ref. 90, s. 178. Pozri: DOPSCH, Heinz – BRUNNER, Karl – WELTIN, Maximilian. *Österreichische Geschichte 1122-1278. Die Länder und das Reich: der Ostalpenraum im Hochmittelalter*. Wien : Ueberreuter, 1999, s. 268. ISBN 3-8000-3532-4. Porovnaj: PAULER, ref. 3, s. 312-313.

⁹³ „... veniens contra treugas ingressa fuit Morauiam cum innumerabili multitudine Comanorum... auribus Domini regis innotuit, immenso exercitu congregato, versus eos leonum direxit signa victorum... bellicis congressibus repugnare, aduertentes terga verterunt; verum quamvis per fuge subsidium se conarentur eximere a gladii facie persequentis... Perfidis itaque fugatis Vngaris et Comanis, cum iam nullum in campis inueniret obicem... ad expugnanda castra suam conuertit

Uhorské správy sú ohľadom tohto vpádu oproti iným vlastným a úspešnejším akciám omnoho skromnejšie. Celkovo sa totiž vyhýbajú zmienkam o porážkach a spomínajú najmä úspechy. Je pravdepodobné, i keď tieto informácie ťažko niekam presne zaradiť, že aj na začiatku niektoré uhorské oddiely mohli klásť odpor. Nejaké boje sa totiž odohrali aj pri rieke Morava (na Záhorí?), pretože podľa listiny z roku 1275 v nich padli dvaja jobagióni Gemerského hradu, kým ďalší šiesti boli za účasť v boji povýšení medzi servientov.⁹⁴ Veľmi všeobecne sú v správe z roku 1274 opísané zásluhy magistra Držislava („Duruzlou“), syna Držislava, ktorý sa mal zúčastniť ťaženia proti českému kráľovi.⁹⁵ Podobne je to aj s Mikulášom a Jakubom, synmi komesa Jakuba z rodu Nempty.⁹⁶

Prvotnému útoku však na našom území určite nepodľahli všetky hrady. V listine z roku 1274 sa uvádza, že do rúk českého kráľa padli všetky pohraničné hrady okrem Holíča. Ten ubránil jeho kastelán, komes Michal, syn Budmera, čím poskytol, ako to spomína donačná listina, svojmu kráľovi čas na iné akcie.⁹⁷ České oddiely zaútočili i na hrad Čachtice, ktorý však podľa správy z roku 1276 na rozdiel od ostatných hradov za Váhom úspešne ubránili komes Pongráč a jeho brat Peter z rodu Hont-Poznanovcov.⁹⁸ Ďalšia správa uvádza, že Ondrej župan hradu Bana tiež z rodu Hont-Poznanovcov so synmi po zničení Nitry úspešne bránil hrad Gýmeš. V tomto smere tu vyvstáva otázka, pri ktorom vpáde Přemysla Otakara II. sa tak stalo. Aj keď sa nedá úplne spoliehať na chronológiu listín z čias Ladislava IV., (ide o rok 1275) podľa toho, že po obrane Gýmeša nasleduje Ondrejova účasť na dobývaní Rábu, mohli by sme tieto udalosti prípadne zaradiť aj k roku 1271. No odvolávka listiny na fakt, že sa tak malo stať až po smrti kráľovho otca, teda kráľa Štefana V., hovorí v prospech roka 1273. Možno však je, že Gýmeš museli jeho vlastníci brániť ako v roku 1271, tak aj 1273.⁹⁹ Na jeho obrane, ako aj na obrane okolia,

potenciam, et Castro Pusionii machinarum impulsione, aliisque tormentorum generibus viriliter expugnato, infra breue temporis spacium totus Comitatus Pusionii, quem hactenus tenebat Magister Egidius... absque nostrorum lesione peractis, ad quamdam ciuitatem se postmodum contulit... quae Iaurinum dicitur... ipsius episcopatus villis et munitionibus expugnatis, et aquisitis... *continuato* cursu Dominus rex ingressus fuit felicem Pannoniam, que beatum Martinum gignere meruit... Demum... versus septemtrionalis plage zonam algidam se conuertens, obsedit Suppenium, et ipsum frequentibus ac terribilibus machinarum ictibus flagellatum non dedignata est regalibus benignitas suscipere...“ CDH V/2, s. 68-69.

⁹⁴ „Andree et Mychaelis filiorum Opsa, Hazos filij Hutuzlai, Heydrici filij Tubul, Bosdar et Pangracy filiorum Gurk de Malah iobagionum castri de Gumur... in conflictu quem iuxta Morauium cum rege boemorum habuimus, ubi Symon frater dictorum Bosdar et pangracy uiriliter dimicando est interemptus... empticys... in numerum... seruicium Regalium... transferendos.“ CDP VII. s. 158-159, č. 119.

⁹⁵ „... sudores bellicos sustinendo et uulnera letalia paciendo... in expeditione nostra, quam contra Regem Boemie habueramus sic suum fideliter impenderit famulatum...“ CDAC IX. s. 60-63, č. 36.

⁹⁶ Listina z roku 1273. CDAC XII. s. 77-79, č. 78. KARACSONYI, ref. 1, s. 860.

⁹⁷ „Comitis Michaelis filij Budmerij Castellani de Vyuar... in conseruaciene castri Vyuar; quia cum omnes alie municiones, castra et opida in confinio Regni nostri per insultum Regis Boemorum... fuissent occupata... predictum castrum... conseruauit, et nobis restituit ea hora et eo termino, quo per ipsius castri conseruacionem inponere potuimus felices exitus negocijs Regni nostri...“ CDAC XII. s. 101-103, č. 96. MAREK, ref. 90, s. 177.

⁹⁸ CDAC IV. s. 74-75, č. 35. MAREK, ref. 90, s. 177. Autor predpokladá, že padli Beckov, Tematín, Bana, Hlohovec a Šintava. Podľa jednej správy mal pred českým kráľom brániť akýsi považský hrad „Valbach“(?) Ivan, teda Ján z Kyseku, ktorý mal preľstiť svojich protivníkov tak, že zaplavil ich tábor a zachránil hrad. RÉVÉSZ Ferencz. Németújvári Iván. Élet- és jellemrajz. In *Erdélyi Múzeum. kötet VIII., szám I*, Kolossvár : 1891, s. 68-69. Na toto však nemáme iné potvrdzujúce doklady. MÓR, ref. 8, s. 50.

⁹⁹ „... post decessum Patris nostri... cum Ottokarus Rex Bohemorum... castra nostra finitima

sa mal zúčastniť aj Ondrejov syn a nitriansky archidiakon magister Ján a jeho bratia, za čo dostáva v roku 1276 zem Nemčice. Podstatný bol najmä fakt, že hrad nebol využitý ako základňa pre pleniace oddiely nepriateľa, čo bola, ako sa zdá, bežná prax.¹⁰⁰ Už spomínaný komes Pamlen so županom Tomášom niekedy v tomto čase zaútočili na jeden z českých oddielov vedený rytierom menom „Teel“, ktorý obliehal akýsi Laurenciov hrad (?) a zahnali ho na útek, pričom získali i niekoľko zajatcov.¹⁰¹

V tomto smere, prirodzene, najviac trpelo miestne obyvateľstvo, no pri zisťovaní, ktoré sídla boli vyplienené, máme len minimum správ. Problémom je aj priradenie spustošenia konkrétneho sídla k niektorému z vojenských konfliktov. Tak si nemôžeme byť bez jasnej správy istí, či tá-ktorá lokalita bola vyplienená počas prvého, či druhého Přemyslovho vpádu na naše územie, prípadne to bolo ešte za „tatárskeho“ vpádu, alebo pri inom, domácom konflikte. Do tejto kategórie spadajú aj zaniknuté sídla. Napr. *Suslany v chotári dnešného Viničného pri Pezinku zanikli niekedy po roku 1256. Dočasne vyludnený bol v druhej polovici 13. storočia aj blízko ležiaci Igram. V tom čase zanikla pravdepodobne tiež západne od Leopoldova ležiaca osada *Vaniga a pri Palárikove ležiace *Križovany.¹⁰²

K najvzdialenejšiemu prieniku Přemyslovho vojska k Rábu by sa mala vzťahovať listina z roku 1275. Podľa nej uhorský kráľ poslal proti mocnému vojsku českého kráľa pred Rábu, kde sa mal tento utáboriť, Jána, syna Henricha z Kyseku, vtedajšieho zalianského župana. V ich rámci sa nachádzali i servienti Jánovho brata Mikuláša, „Kemen a Bathaler“, ktorí mali v boji zajať troch českých rytierov a priviesť ich kráľovi.¹⁰³ Za boje

praedocinaliter occupasset, inter quae castrum nostrum Nytriense efigisset, et combussisset... Comes Andreas et filii eius, castrum ipsorum prope castrum nostrum Nytriense memoratum existens, Gymenku vocatum... contra totam potentiam Regis Bohemiae conseruauerunt, partes illius prouinciae propriis virtutibus illaesas defensantes. Ceterum cum castrum Iaurinense, per eundem regem Bohemiae fraudulenter occupatum...“ CDH V./2, s. 232-235. Tiež: RR II./2-3, s. 146-147, č. 2260. Ondrej bol zakladateľom rodu Forgáčovcov, k jeho kariére, rodu a hradu Gýmeš pozri: PAKANOVÁ, Žofia. Vznik hradu a panstva Gýmeša jeho vývoj do konca 13. storočia. In *Medea – Studia mediaevalia et antiqua*, 7/2003. Bratislava 2003, s. 64-80. Autorka sa prikláňa k datovaniu obliehania hradu k roku 1273, citované dielo, s. 71. Miloš Marek napr. kladie obranu hradu aj k roku 1271. MAREK, ref. 90, s. 173-174. Tretiu možnosť, ako v roku 1271 tak aj 1273, uvádza Ján Lukačka: LUKAČKA, Ján. *Traja šľachtici slovenského pôvodu na uhorskom kráľovskom dvore*. In *Ján Jessenius. Slovníci na panovníckych dvoroch*. Zborník prác z interdisciplinárnej konferencie, ktorá sa konala 13.-14. 9. 2011 v Martine. (Zost. KLIMEKOVÁ, Agáta – AUGUSTINOVÁ, Eva). Martin : Slovenská národná knižnica, 2012, s. 175. ISBN 978-80-8149-002-6.

¹⁰⁰ „Magistri Ioannis Archidiaconi Nitriensis, Comitis Capellae nostrae... ac fratrum suorum... Terram Nymcech... sub Castro (Ghymes)... quod... ac bellicarum tempestatum intrinsecarum et extrinsecarum tempore nostri regiminis procellis dictum Castrum (Ghymes)... quod quasi in confinio Bohemiae est positum, aliis Castris quam pluribus occupatis potentialiter, et fideliter defenderunt, nullo tamen vasto ac nocumento ex eodem Castro alicui irrogato... et prouinciarum circumiacentium conseruato.“ CDH V./2, s. 643-345. MAREK, ref. 90, s. 173-174.

¹⁰¹ „Comes Pamlen de Zup... miles Thome bani comitis Posoniensis... cum homines eiusdem regis Boemorum Castrum Laurentii barbati obsidere voluisset, idem Pamlen cum domino suo... strenuum militem ipsius regis, Boemie, ductorem videlicet exercitus sui supradicti Teel nomine effugavit quibusdam captivatis, quibusdam vero vulneratis...“ RR II./2-3, s. 194-185, č. 2813.

¹⁰² HRUBÝ, Tomáš. *Osídlenie Dolného Považia v stredoveku. Príspevok k dejinám sídelného vývoja západného Slovenska*. Trnava : Trnavská univerzita - Filozofická fakulta, 2015, s. 31, 35, 59, 72, 87-88, 101, 188. ISBN 978-83-7490-900-6.

¹⁰³ „... cum Boemorum rex... valido exercitu suo congregato regnum nostrum introisset et ante castrum... Jauriense castra metatus extitisset et nos magistrum Johannem tunc comitem Zaladiensem... cum aliis fidelibus baronibus et iuuenibus nostris contra dictum regem missemus, Kemen et Bathaler comites eundem magistrum Johannem associantes cum honibus ipsius regis Boemie pugnam inierunt, ubi laudabiliter dimicantes tres expertos milites dicti regis Boemie

pri rieke Morava a (potom) pod Rábom, ako aj za smrť dvoch bratov (jeden padol pri rieke Morave, druhý pod Rábom) povyšuje Ladislav IV. v roku 1274 dvoch jobagiómov Boršodského hradu medzi kráľovských servientov. Na základe dikcie predpokladáme, že dané udalosti patria k udalostiam pri Láve či k bojom proti českej invázii a následne k nejakej zrážke pod Rábom.¹⁰⁴

Poslednou veľkou „českou“ akciou bol potom útok na Šopron, pričom Přemyslovu prítomnosť v tábore pred ním máme doloženú k 3. októbru 1273.¹⁰⁵ Tvárou v tvár presile však šopronský kastelán Peter „zradil“ a mesto vydal, pričom nechal popraviť troch tamajších mešťanov, ktorí boli proti vydaniu rukojemníkov a mesta. Medzi nimi sa ako prvý spomína kožušník Štefan. Za to bol Peter neskôr odsúdený a popravený palatínom Matúšom z rodu Čák, pričom skonfiškovali i jeho majetky.¹⁰⁶ Keď v roku 1277 potvrdzuje Ladislav IV. výsady šopronským mešťanom medzi zásluhami, okrem vernosti a rôznych škôd od českého kráľa spomína tiež fakt, že nešetřili svojich synov ako rukojemníkom v čase obliehania mesta. Zároveň im kráľ na opravu poškodených hradieb prideliť časť tamajších desiatkov.¹⁰⁷ Na obrane mesta sa však, keďže na ňu nepostačovali tamajší mešťania, podieľali i lukostrelci z dediny Lövv (asi 20 km juhovýchodne od Šopronu), za

captiuarunt et nobis aduxerunt... unde idem rex... recessit fugitiue...“ CDRC VI. s. 113-115, č. 100. Zmienka o českom kráľovi a jeho zvolanom vojsku poukazuje na jeho letný vpád. Problémom však je fakt, že Ján sa ako zaliensky župan spomína len medzi 30. marcom 1273 a pred 23. májom, kedy sa ako jeho nástupca spomína istý „Dedalus“. Přemyslovo ťaženie k Rábu možno zaradiť najskôr na september 1273, takže ak by sme priradili tieto udalosti k uhorskému obliehaniu Rábu mohla by to byť správa o oddieloch, ktoré boli „kráľom“ poslané ešte na jar. Predpokladáme však, že sa to vzťahuje až na prienik českého kráľa v druhej polovici roka 1273. SZOLDOS, ref. 32, s. 232-233. V datovaní nám veľmi nepomôže ani fakt, že Ján sa 3. septembra zdržiaval v obci Sótöny pri Sárvári, teda asi 80 km juhozápadne od Rábu. Obdarúva tam totiž jedného zo svojich prívržencov, komesa Imricha, syna Vitomeria. LINDECK-POZZA, Irmtraut. *Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg. II. Die Urkunden von 1271 bis 1301.* (UBB). Graz-Köln : Verlag Hermann Böhlhaus Nachf., 1965, s. 44, č. 64.

¹⁰⁴ „Petrus, filius Nemel, et Benedictus, filius Narad de Kondor, de Jobagionibus castri Borsodien... in conflictibusque contra exercitum regis Boëmorum juxta fluvium Marawa et sub castro Jaurien... cum quibusdam duobus fratribus eorum viriliter dimicassent, ita vt unus dictorum fratrum juxta dictum fluvium Marawa, et alter sub ipso castro Jaurien. contra homines prefati regis Boëmie viriliter dimicando extitissent interempti... Petrum et Benedictum... in numerum... Nobilium Servientium regalium... duximus transferendos.“ FEJÉR, Georgii. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis VII./4.* (CDH) Budae : Typis typogr. Regiae universitatis Ungaricae, 1837, s. 151-153, č. CLXXI.

¹⁰⁵ ŠEBÁNEK, Jindřich – DUŠKOVÁ, Sáša. *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae V./2.* (CDB) Praeae : Academia scientiarum Bohemoslovaca, 1981, s. 364-365, č. 715.

¹⁰⁶ Listina z roku 1279. „... cum Petrus quondam Castellanus Supruniensis nobis et Regno nostro in prodicione castri nostri Regi Boemie facta in tenera adhuc etate constitutis infidelitatem commisisset... quosdam de fidelibus ciuibus Castri nostri Supruniensis, Stephanum uidelicet pelliparium, Petrum et Sueirchel fratres suos, pro fidelitate nobis... Petrus Parcauius occidisset, ac demum idem pro huiusmodi suis excessibus... iudicario conuictus per sententiam Mathei Palatini Comitiss Supruniensis... fuisset interemptus, et possessiones sue ad manus nostras Regias... deuolute...“ CDAC IX. s. 223-225, č. 159. Tiež: CDH V./2, s. 561-563. PAULER, ref. 3, s. 313-314.

¹⁰⁷ CDH V./2, s. 397-401. K hradbám pozri: FÜGEDY, Erik. *Castle and society in medieval Hungary (1000-1437).* Budapest : Akadémiai kiadó, 1986, s. 30. ISBN 9630538024. Zdá sa, že základy tvorili ešte zvyšky rímskych hradieb a na nich neskoršie stredoveké (drevené) nadstavby. GÖMÖRI, János. A nyugati határvidék korai sáncvárairól, küllönös tekintettel Sopronra. In *Savaria a Vas Megyei Múzeumok Értésítője 31* (2007). Szombathely 2007, s. 200-203 a pozn. č. 16. ISSN 0230-1954.

čo im kráľ potvrdil staršie slobody tak ako mešťanom.¹⁰⁸ Přemyslovo ťaženie by však, aj vzhľadom na ročnú dobu, iste netrvalo po obsadení Šopronu prídlho, no ešte ho skrátili správy o udalostiach v Nemeckej ríši a októbrovej voľbe nového nemeckého kráľa.¹⁰⁹

Na ďalších frontoch patrili medzi obliehané hrady i juhozápadne od Šopronu ležiaci Kobersdorf. Jeho obrancami boli Jakub a Ladislav „de Zerky“, pričom so svojimi ľuďmi podnikli aj nejaký výpad, pri ktorom padol ich brat „Chenke“. Ťažko povedať, či sa hrad ubránil, no zmienka o posilách (baróni) by tomu mohli nasvedčovať.¹¹⁰ Obliehanie zažil i pohraničný hrad „Lyndua“, rakúsky Landsee. Jeho kastelán komes Martin z Devecseru (pri Vespříme) ho však za cenu straty štyroch svojich servientov pravdepodobne ubránil, hoci sám utrpel ťažké zranenia.¹¹¹

Snáď až veľmi úspešne vyzerá potom pôsobenie Benedikta, syna Lukáča z rodu Péc, ktorý sa v oddieloch šopronského župana Jána, syna Henricha z Kyseku, zúčastnil obrany šopronského pohraničia. Pravdepodobne ešte niekedy v lete sa mal podieľať na víťazstve nad nejakým nepriateľským oddielom, pričom zranil kopijou ich vlajkonosiča a zajaľ akéhosi rytiera. Vzápätí, keď sa český kráľ po vpáde do Zadunajska utáboril pred Rábom, Benedikt pod zástavou svojho príbuzného, palatína Dionýza, v nejakej zrážke vraj zranil jedného a zabil dvoch rytierov. Po stiahnutí sa Přemysla k Šopronu oddiely tamjšieho župana Jána (z Kyseku) porazili nejaký český oddiel pri Perezstegu, juhovýchodne od mesta. To by mohlo znamenať, že sledovali ustupujúcu armádu českého kráľa. Podobne pri lokalite zvanej „Lus“ (?) mali Uhri poraziť aj „veľké vojsko“ olomouckého biskupa. To všetko sa malo, podľa listiny, odohrať ešte pred Benediktovou účasťou na bitke pod Plaveckým hradom.¹¹²

¹⁰⁸ Listina z roku 1277. CDH V./2, s. 375-376. Spomínaná dedina zas odkazuje na starší strážny bod na ceste v konfiniu.

¹⁰⁹ PAULER, ref. 3, s. 318.

¹¹⁰ Listina z roku 1278. „... cum Rex Boemorum... sub quoddam castrum nostrum Kobold uocatum in confinio in Comitatu Supruniensi existentem ad expugnandum idem accessisset... Jacobus et Ladizlaus, qui ipsum castrum nostrum Kobold nobis de nostro mandato conseruabant... de eodem cum omnibus suis exeuntes, cum ipso Rege Boemorum et suo exercitu uiriliter et laudabiliter dimicando, letalia in se uulnera excipientes, quidam frater ipsorum nomine Chenke... extitit interemptus, sicut nobis per ueridicos et fideles Barones nostros constitit, quos tunc pro defensione... castrum nostri Kobold in auxilium et iuuamen eorundem nobilium duxeramus transmittendos...“ CDAC IX, s. 199-200, č. 138.

¹¹¹ Listina z roku 1274. „...cum per vastus exercitus regis Bohemie... quedam castra... circa terminos terre nostre capta fuissent, idem comes Martinus in castro Lyndua existens castellanus... dimicans laudabiliter defensavit, ubi quatuor seruitores eiusdem nobiles regni nostri fuerant interempti, idem... excipiens grande vulnus...“ RR II./2-3, s. 94, č. 2517.

¹¹² „... cum Johanne comite Supruniensi ad conservandos fines Suprunienses, missemus, ipse Benedictus, in oppositum agmen irruens, quendam militem cum magno uexilio, sibi ex adverso uiriliter occurrentem ictu lanceati uulnerauit... in eodem certamine exercitus regis Boemorum deuictus fugam arripuit, prefatus Benedictus quam plures ex illis fugientibus interficiens, quemdam militem potentissimum captiuauit. Processum autem tempore cum idem Rex Boemorum ante castrum Jauriense, castra metatus fuisset... Benedictus sub vexillo Dionisy palatini dimicando ex agmine partis aduersae, quendam bonum militem uulneravit duobus antea militibus interemptis. Demum etiam in societati... Johannis comitis Supruniensis apud villam Perezteg, cum quadam particula exercitus regis Boemorum deuicta fuisset, idem... preliando... cum dictus Johannes in quodam loco Lus vocato, magnam multitudinem exercitus regis Boemorum debellasset... Benedictus... in aduersarum agmen pretenta irruens cuspide, unum militem ictu lanceati cunctis cernentibus interfecit et etiam quendam militem. Scilicet maiorem exercitus Episcopi de Olmach, in eodem prelio deuicit... dimicavit, preterea... sub castro Detreh...“ NAGY, Emerici. *Codex diplomaticus patrius I.* (CDP) Jaurini, Budapestini : Typis Victoris Sauerwein, Typis societatis Franklinianae, 1865, s. 60-64, č. 48. Ján bol županom minimálne od 7. júna 1273 do 25. septembra 1274. ZSOLDOS, ref. 32, s. 199. Pozri tiež: RÉVÉSZ, ref. 98, s. 69. Celkovo k Jánovi-Ivanovi z Kyseku: KARACSONYI, ref. 1, s. 602.

Zdá sa teda, že šopronská hotovosť kládla odpor českej armáde, resp. skôr napádala jej oddelene operujúce oddiely a zaznamenala pri tom isté čiastkové úspechy.

Bojov v tomto priestore sa, samozrejme, musel zúčastniť i Ján Kysecký, podľa inej listiny z roku 1276 ešte ako šopronský župan bránil tamojšie pohraničie, ktoré vraj uchránil pred plienením a devastáciou, pričom mal v boji zabiť nejakého „elegantného“ rytiera a niekoľkých tiež zajať.¹¹³ V jeho oddieloch sa na víťazstve v prvotnej fáze bojov v šopronskom pohraničí podieľal i magister Imrich, syn „Heroscus de Enyruch“, pričom porazil a zajať nejakého rytiera z nepriateľského šiku, ktorý ho predtým údajne vážne zranil.¹¹⁴

V týchto pohraničných bojoch našli uplatnenie i jobagióni Šopronského hradu.¹¹⁵ Niekde do priestoru šopronského konfinia by sme mohli zaradiť aj „poľnú bitku“ s Nemcami, spomínanú v listine z roku 1291 pre magistra „Bychova“, syna Silvestra „de Owar“, ktorý sa (pri porážke) dostal do zajatia. K zajatiam na uhorskej strane, resp. k zaplateniu výkupného máme až podozrivo málo dokladov. Jedným z údajov, ktorý možno ťažko zaradiť, je správa k roku 1276, keď prepošt Ladislav a ostrihomská kapitula dosvedčujú, že časť výkupného za zajatého Pavla syna komesa Šalamúna „de Leel“, ktoré zaplatili jeho bratia, tvorilo päť hrivien striebra ako záloha za ich majetok.¹¹⁶ V boji proti nepriateľom v Šopronskej župe sa mal viackrát vyznamenať aj komes „Belud“, syn „Beluda“ z rodu Osl, ktorý pod hradom „Pata“ (snáď Pottenburg) napadol Nemcov a viacerých zabil, zranil, či zajať, pričom sám mal byť tiež zranený. Podobne si mal počínať i neskôr na akejsi rieke „Bad“ (?).¹¹⁷

¹¹³ „Johannes... tempore quo erat comes Supromiensis... confinia regni nostri in illis partibus, integraliter absque ulla lesione destruccione depredacione et deuastacione conseruasset... uulnera letalia quamplurima recipiendo... velud leo in trepidus de Illis, qui confinia regni nostri deuastabant quosdam eleganciores milites in bello occidisset, quosdam uero captiuasset...“ CDP VII., s. 161-163, č. 122.

¹¹⁴ Listina z roku 1279. „... Magistrum Ioannem, filium Henrici Bani ad confinium Suproniensem pro tuendo ipso confinio, et regno nostro deputaueramus, qui quemdam exercitum... regis Bohemiae, qui per ipsum confinium intrando, spolia et vastus committebant... viriliter opponens, deuicit, in quo... vnum militem ex aduersa acie captiuatum... nostrae duxit... idem Magister Emericus exstiterat crudeliter vulneratus...“ CDH V./2, s. 493-495.

¹¹⁵ Listina z roku 1274. „Toboy et Endre filij Farkasij, Benedictus et Seraphin filij Jacobi, Herbordus filius Sebastiani, Guebart filius Guebse, Nicolaus filius Nicolai, et Papa filius Georgij, iobagiones Castru Supruniensis... in... tuicione confinij... Supruniensis... dimicando...“ CDAC IX., s. 81-82, č. 45.

¹¹⁶ „...cum Othokarus Rex Boemorum confinia Regni Hungarie occupasset, idem Magister Bichov pro tuicione confinij Regni Hungarie... uiriliter dimicando cum Theotonicis in campestri prelio extitisset captiuatus...“ CDAC XII. s. 501-502, č. 416. Listina z roku 1276. „... Quod Paulus, filius Comitis Salomonis de Leel... dixit, pro Nicolao, Stephano, Iacobo, Salomone, Farcasio, et Renaldo, ac Petro, fratribus suis... eo tempore, quo... per Theotonicos captuari contigisset; et tam ipse, quam fratres... vrgente huiusmodi necessitate redemptionis ipsius, quamdam possessionem eorum pro quadam summa pecunie, pignori obligassent, nunc ipse Paulus et fratres sui... quemdam libertinum eorum, Beze vocatum, filium videlicet Maraz, libertini ipsorum manumiserint; receptis nichilominus a predicto Maraz, patre prefati Beze; quinque marcis, argenti communis, et in subsidium redemptionis dicte possessionis eorum, que inpignorata fuerat...“ CDH V./2, s. 348-349.

¹¹⁷ Listina z roku 1276. „... cum Theotonici Confinia Regni nostri, Comitatum... Soproniensem, pro deuastationibus et destructionibus faciendis... Comes Belud sub Castro Pata... in medios hostes nostros... irruit, et ibi victis inimicis multisque ex ipsis interfectis et vulneratis militem strenuum captiuauit... in eadem area belli mortaliter fuerit vulneratus. Demum etiam cum hostes — Regis Bohemiae similiter in Comitatu Soproniensi deuastationes et combustiones committerent, idem Comes Belud ipsis se iuxta quandam Aquam Bad vocatam obiiciens ipsos triumphauit plurimos ex iis vulnerando, multos occidendo, et multos captiuando. Praeterea nuper dum Theotonici in Regno nostro deuastationes facerent... Comes Belud ex iis quemdam bonum militem captiuauit...“

K najúspešnejším uhorským akciám však určite patrila bitka pod Plaveckým hradom na západnej strane Malých Karpát, v ktorej dokázali uštedriť porážku nepriateľským silám snažiacim sa dobyť túto lokalitu. Veliteľom uhorských síl bol Joachim Pektari z rodu Gutkeled. Pod jeho velením sa bojov zúčastnil aj magister Mikuláš, syn komesa Mikuláša, ktorý spoločne s bratom Ladislavom zajali jedného z nemeckých rytierov. V bitke padlo podľa listiny do zajatia dovedna osem barónov českého kráľa.¹¹⁸ Ďalšími veliteľmi mali byť, okrem samotného taverníka Joachima, aj (neskorší) palatín Dionýz a magister Egídius. Títo sa uvádzajú v listine z roku 1274, v ktorej sa spomína tiež účasť viacerých novohradských jobagiónov, pričom jeden z nich mal v boji padnúť.¹¹⁹ Na záchranných operáciách sa mal zúčastniť i neskorší vesprímsky župan „Othyos“ a v jeho oddieloch i Roman a „Pousa“, šľachtici zo Seku.¹²⁰ Na základe viacerých správ vidíme, že tejto akcie sa zúčastnili najmä oddiely z blízkych komitátov. Napr. už spomínaný Apa, syn Benedikta zo Seku z Nitrianskeho komitátu. V donačnej listine preňho z roku 1274 na Bánov (pri Nových Zámkoch) sa uvádza, že vojsko českého kráľa utrpelo porážku a viacerí jeho baróni padli, resp. boli zajatí. Zranenie však utrpel i sám obdarovaný.¹²¹ Medzi účastníkmi nachádzame i jobagiónov Bratislavského hradu, z ktorých Peter utrpel ťažké zranenia.¹²² Na víťazstve sa však podieľali i spomínaní šľachtici z blízkej

“CDH VII./5, s. 591-592, č. CCCXXXIV. Kedy sa však mal odohrať „nedávny útok“ zo záveru citovanej správy, je ťažké určiť. KARACSONYI, ref. 1, s. 860.

¹¹⁸ „... Boemorum Rex ualidum exercitum suum ad expugnandum et occupandum castrum nostrum Detryh vocatum destinasset, et nos ad defensionem ipsius castri... magistrum Joachinum et alios fideles Barones nostros misissemus... Ladizlaus vnacum... magistro Nicolae fratre suo... cum exercitu ipsius Regis Boemorum, qui ipsum castrum obsidebat et expugnabat, transmissus contra eosdem Teutonicos laudabiliter dimicauit quendam militem Teutonicum, consanguineum videlicet Comitis Kyrunguert captiuando, aliosque quam plures uulnerauit. In quo etiam bello ijdem Barones nostri octo Barones ipsius Regis Boemorum captiuarunt, et nobis adduxerunt...“ CDAC IX. s. 63-66, č. 37. MAREK, ref. 90, s. 177, pozn. č. 35 a s. 184. Táto a ďalšie menšie uhorské akcie priniesli Přemyslovi isté straty, a spolu s ďalšou zaneprázdnenosťou mu napokon zabránili zvíťaziť. HÓMAN, ref. 3, s. 591.

¹¹⁹ „Andreas et Endry, fil' Johannis, Nicolaus et Jechminus, fil' Ypoch, ac Dionisius filius Zebene, de Chignegra... fidelibus servicis predictorum iuuenum... in bello sive prelio, quod Dionisius Palatinus, Comes de Oklich... Juachimus Magister Tavarnicorum nostrorum et magister Egidius... sub castro Detreh cum latronibus et valido exercitu regis Boemorum, ad obsidendum ipsum castrum per predictum regem Boemie transmissis... in quo etiam prelio Egidius, filius Ypoch... extitit interemptus...“ CDH VII./4, s. 149-151, č. CLXX. KARACSONYI, ref. 1, s. 890. Dionýz syn Gregora z rodu Péc sa prvýkrát spomína ako palatín k 19. decembru 1273, kým jeho predchodca Roland sa uvádza naposledy ako palatín 31. októbra 1273. ZSOLDOS, ref. 32, s. 20-21.

¹²⁰ Listina Zalianskej kapituly z roku 1274. „Romanus et pousa nobiles de Zygy... cum exercitum nostrum contra regem Boemorum homines qui manu valida ac armata ad expugnandum sev occupandum castrum nostrum detreh... misissemus... exercitus noster... victoriam optinuisset, predicti Romanus et pousa in ipso conflictu vna cum Othyos Comite nostro vesprimiensi laudabiliter dimicando...“ CDP VII. s. 147-150, č. 111. Othyos-Atyusz bol vesprímskym županom minimálne od februára 1274, jeho predchodca Michal, syn Petra z rodu Čák ním bol do 26. novembra 1273. ZSOLDOS, ref. 32, s. 227. Porovnaj: KARACSONYI, ref. 1, s. 576.

¹²¹ „... Apa filius Benedicti de Zygy... noster iuuenis seu familiaris... terram Kezw... in Comitatu Nitriensi... eximendo contulerat sibi... sub castro Detreh, vbi exercitus... Regis Bohemie ad expugnandum ipsum castrum transmissus, deuictus fuit... et plures de eius Baronibus et militibus interhempti, et nonnulli fuerunt captiuati... sudores bellicos et letalia wlnera sustinendo...“ CDAC IX. s. 51-54, č. 31. KARACSONYI, ref. 1, s. 662.

¹²² Listina z roku 1275. „Petrus et Farcasius filij Andree de Ougya, ac Endree frater Endre, jobagiones Castri nostri Posoniensis, familiares milites Thome Bani tocius Sclauonie... seruicijis predictorum iuuenum, quum Petrus sub castro Detorch pro... defensione... letalia receperit wlnera...“ CDAC IX. s. 113, č. 71.

Rače, ako aj Sebastián, komes „de Torna“ a viackrát uvádzaný komes „Pamlen“.¹²³ Podiel na bojoch mal i rod Ludanickovcov, z ktorých podľa listiny z roku 1274 „Vid“, syn komesa „Getha“, bol ťažko zranený. Za to získavajú majetok Čeladice pri Nitre.¹²⁴ Medzi zranenými v boji proti nepriateľskému šíku pod Plaveckým hradom sa po zranení pri Rábe vyskytol i Jakub, syn Jakuba.¹²⁵ Pod spomínaným hradom nejakého českého zajatca získali i príslušníci rodu Jak, ktorým zaňho panovník, vrátane iných služieb, daroval dedinu „Koachy“ v Železnohradskom komitáte.¹²⁶ Zajatcov mal získať aj „Bees“, syn „Beneda“, ktorému za vojenské zásluhy daroval kráľ zem sietiarov-rybárov v dnešnej obci Host'ová, východne od Nitry.¹²⁷ Aj keď Plavecký hrad ležal mimo hlavných cestných trás, predsa len jeho blízkosť k Stupave a Bratislave pravdepodobne donútila Čechov k pokusu o jeho získanie.¹²⁸

Úspešnou operáciou v jeseni už po odchode hlavných českých síl bolo i znovudobytie Trnavy, resp. jej hradu z českých rúk.¹²⁹ Podiel na tom mali v oddieloch Joachima Pekta-riho aj spomínaní bratia Mikuláš a Ladislav, synovia komesa Mikuláša. Posádka pri výpade z hradu utrpela porážku a len samotný Mikuláš mal kopijou prebodnúť troch Nemcov. Zajatí „Uhri“ sa samozrejme dostali na slobodu. Mikuláš však utrpel zranenia na pravej ruke, spôsobené kopijou.¹³⁰ K tejto bitke sa viaže aj listina z roku 1274, ktorá uvádza ako jej účastníka, po boku taverníka Joachima a palatína Rolanda z rodu Ratót, tiež kráľovského pohárnika, komesa Mikuláša z rodu Pok.¹³¹ Medzi ďalšími účastníkmi

¹²³ „Johannes, Petrus et Paulus filij Benedicti; item Stephanus et Nicolaus filij Racha, nobiles de Okoly de Comitatu Posoniensi... ac sub castro Detreh viriliter preliando victoriam laudabilem reportarunt...“ CDAC IV. s. 39-41, č. 18. Listina k Sebastianovi tiež k roku 1274. CDAC XII. s. 90-92, č. 91. K Pamlenovi: RR II./2-3, s. 194-195, č. 2813.

¹²⁴ „... comes Geth filius comitis Latamasii de Spacha... comitis Gethet Vid filii sui... sub castro Dettreh... adversus exercitum regis Boemie letaliter vulneratus strenue et laudabiliter dimicando extitit... terram castri Nitriensis Chalad... donavimus...“ RR II./2-3, s. 83-84, č. 2490.

¹²⁵ „...sub castro Wetreh, quod per exercitum regis Bohemorum obsidebatur, cum quosdam Barones nostros ad defendendum ipsum castrum cum exercitu misissemus... Comes Iacobus... audacter irruit in aciem exercitus Theotonicorum; vbi similiter grauitur fuerat sauciat...“ CDH V./2, s. 154-157.

¹²⁶ „Reynolbus et Jak filij Ebed, item Myke et Dionisius filij Benedicti nobiles de genere Jak... recompensationem pecunie, quam predicti Reynoldus et Jak habere poterant de quodam captiuo nobis assignato, quem ijdem ceperant sub castro Detreh de militibus Regis Boemorum... terram Castri Ferrei Koachy... donauimus...“ CDAC IX. s. 58-60, č. 35. KARACSONYI, ref. 1, s. 708.

¹²⁷ Listina z roku 1274. „... sub castro nostro Detreh... idem castrum esset obsessum a boemis, inter alios barones... qui ad defensionem predicti castri fuerant destinati... plures de victis hostibus captivavit... terram retiferorum nostrorum Guezte vocato in comitatu Nitriensi... dari...“ CDP VIII. s. 158-160, č. 124.

¹²⁸ FÜGEDY, ref. 107, s. 95.

¹²⁹ Trnava sa spomína ako mesto, resp. hrad. Mestské hradby v tom čase tvorili murované veže, medzi nimi hlinené valy a pred nimi priekopa. Samotný „hrad“, či kráľovská kúria, mal stáť v centre mesta. MAREK, ref. 90, s. 181-182.

¹³⁰ „... cum... magistrum Joachinum ad obsidendum castrum Zombothel... per homines ipsos Regis Boemorum fraudulenter occupatum fuerat, misissemus... magister Nicolaus... in medium acierum de ipso castro exeuncium irruens tres Teotonicos cum lancea miserabiliter interemit, et quendam Hungarum... captum liberauit... sub dicto castro Zombothel letale uulnus in manu dextra... per lanceam pertulit...“ CDAC IX. s. 63-66, č. 37. Celkovo k Trnave: PAULER, ref. 3, s. 314. Pozri tiež: SZABÓ, ref. 7, s. 16. Porovnaj: MAREK, ref. 90, s. 184.

¹³¹ Maďarský regist listiny: RR II./2-3, s. 71-72, č. 2457. Roland bol palatínom medzi 2. júnom a 31. októbrom 1273. Jeho nástupca, Dionýz z rodu Péc, sa ako palatín uvádza 19. decembra. ZSOLDOS, ref. 32, s. 20. Pozri: MAREK, ref. 90, s. 183-184.

nájdeme i viackrát spomínaných šľachticov z Rače, ktorí mali zabiť deviatich ľudí.¹³² Bojov sa zúčastnili i Peter, neskorší slavonský bán a komes „Kemen“, synovia komesa Benedikta, pričom Peter bol zranený.¹³³ V torzovitej donácii z roku 1283 na chorvátsky Gaj i s hradom pre toho istého Petra sa už spomína, že zranenie mu spôsobil vystrelený šíp, pričom prišiel o dva zuby.¹³⁴ Existuje i krátka zmienka o účasti a zranení Sebastiana, syna „Bensa“ turnianskeho župana.¹³⁵ Na obrane Trnavy, či na bojoch v okolí, sa však určite podieľali aj jej mešťania.¹³⁶

K správam, ktoré ťažko zaradiť, patrí potom informácia o povýšení hradčana nitrianskeho hradu „Baguna“ z roku 1279 za účasť v „nesmiernom“ uhorskom vojsku, ktoré porazilo ľudí českého kráľa obliehajúceho hrad „Deu“(en).¹³⁷ Podobne je obtiažne presnejšie zaradiť i zmienku o Matúšovi, servientovi komesa „Batyza“, ktorí strážili kráľovskú vľajku v boji proti českému kráľovi. Matej bol pritom zranený a dostal za to les Bela na Hornáde.¹³⁸ Sú tu však i správy o škodách, napr. Ladislav IV. v roku 1277 potvrdzuje Bratislavskej kapitule a prepoštovi ich majetky, o ktoré prišli v čase obsadenia Bratislavského hradu.¹³⁹ Ešte aj v roku 1288 sa spomínajú škody, ktoré utrpeli bratislavskí hostia počas vpádov, ako aj ich „chudoba“.¹⁴⁰

Bojové operácie, resp. plienenie zasiahli okrem dnešného západného Slovenska aj rozsiahle oblasti Zadunajska od Rábu a Panonhalmy až po Železnohradský komitát. Otáznou je tu listina Ondreja III. z roku 1291, ktorá spomína, že za vlády Ladislava IV. nejaké rakúske oddiely vedené istým „Trusalchom“ prenikli až ku hradu Körmend. Ten, ako sa zdá, ubránil komes Mikuláš, zvaný „Wez“, so svojimi bratmi, pričom jeden z nich pri obrane padol. Otázkou však je, či to bolo v nami skúmanom období, alebo až neskôr.¹⁴¹

¹³² CDAC IV. s. 39-41, č. 18. MAREK, ref. 90, s. 185. Podobne: KARACSONYI, ref. 1, s. 899.

¹³³ Listina z roku 1281 na chorvátsku lokalitu Gaj. „... in expugnacione castris Zombothel, quod rupta pace et vinculo federis dissoluta per Regem Boemorum inimicum nostrum occupatum fuerat, ubi letalia sustulit vulnera...“ CDAC IX. s. 292-294, s. 210. Tiež: CDRC VI. s. 401-402, č. 340. KARACSONYI, ref. 1, s. 1005.

¹³⁴ „... ciuitas nostra Tynensis... ad recuperandam... vna cum... Baronibus et... nobilibus accessissemus; idem Petrus Banus iu expugnacione eiusdem — viriliter dimicaret, duo dentes ipsius per emissionem sagitte aduerse partis sunt euulsi... possessionem Garyg vocatam (vna cum) Castro... donauimus...“ CDAC XII. s. 386-387, č. 318. Zdá sa, že pri dobývaní Trnavy mohol byť prítomný i kráľ. SZABÓ, ref. 7, s. 15, pozn. č. 6. Pozri tiež: MAREK, ref. 90, s. 179, 186.

¹³⁵ Nie je však jasné, či zranenia utrpel pri Plaveckom hrade alebo pri Trnave. RR II./2-3, s. 104-105, č. 2534. MAREK, ref. 90, s. 185-186.

¹³⁶ Listina z roku 1291. „... grata obsequia hospitum nostrum... in confunio... contra devastatores regni nostri fideliter exhibuerunt...“ SZENTPÉTERY, Emericus-BORSA, Iván. *Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica II./4*, (RR). Budapestini: Academiae litterarum Hungaricae, 1987, s. 77-78, č. 3810. MAREK, ref. 90, s. 183.

¹³⁷ „... contra populos regis Boemie... qui castrum nostrum Deu(en) vocatum ex precepto eiusdem regis Boemie obsidebant... homines nostri exercitus debellando populos eiusdem in obsidione predicti castris... victoriam optinuerunt... Bagun a... conditione castris nostri... liberavimus... ac in numerum... nobilium transtulimus...“ II./2-3, s. 241-242, č. 2985. Snáď ide o Devín(?), no neúplnosť názvu obliehaného hradu by teoreticky mohlo ukazovať i na „Detreh“, teda Plavecký hrad.

¹³⁸ Listina z roku 1277. „... Mathey una cum domino suo... in custodiendo nostro vexillo... letalia vulnera perpetrasset... silvam seu terram Bela... iuxta aquam Harnad... sibi dare dignemur...“ RR II./2-3, s. 181-182, č. 2773. Szabó radí túto správu k uhorskému obliehaniu Rábu: SZABÓ, ref. 7, s. 12.

¹³⁹ CDAC IV, s. 81-83, č. 41. Podobne i v roku 1279. CDH V./2, s. 521-525. LYSÁ, Žofia. Počiatky formovania mestskej society v stredovekej Bratislave (úvod do problematiky). In *MEDEA X*, 2006. Bratislava 2006, s. 129-130.

¹⁴⁰ CDAC IV. s. 309, č. 199. Napokon sa vojnové škody, ako napr. zničené domy, spomínajú i v zdôvodnení mestskeho privilégia pre Bratislavu z roku 1291 od Ondreja III. CDH VI./1, s. 149-151.

¹⁴¹ Predpokladáme, že vzhľadom na absenciu detailov ohľadom narážok na boje s českým kráľom,

Boje sa napokon odohrávali, podobne ako v minulosti, na viacerých frontoch pozdĺž celej hranice, vrátane Chorvátska. Predpokladáme, že už krátko po odchode Přemyslovej armády došlo k dobývaniu i obsadenej „Savarie“ – Szombathely, na čom sa podieľal už spomínaný magister Ivanka, syn Joachima zo Seku. Ivanka za svoje zranenia získal od panovníka zem sokolníkov „Halla“ pri Palárikove.¹⁴² Na plienenie a rozptýl obyvateľstva poukazujú i výsady pre hostí Železného hradu z roku 1279.¹⁴³ Vieme tiež, že aj záhrebskí mešťania museli brániť svoje mesto.¹⁴⁴ Blízky hrad Somobor, západne od Záhrebu, mal byť podľa listiny z roku 1274 postavený ľuďmi českého kráľa. Tento napokon dobyl komes Ivan, syn „Juzlai“ až po mnohých „námahách“.¹⁴⁵ O pomeroch v Slavónii svedčí i listina Záhrebskej kapituly z roku 1284, kde sa spomína Vlkovej, ktorý za čias korutánskeho „kapitána“ „Dumolcharau“ padol do „nemeckého“ zajatia. Išlo o Oldřicha z Drnholca a situáciu zo začiatku roku 1273, teda ešte pred jeho smrťou pri Láve. Zo zajatia mal Vlkovaja vykúpiť za 50 hrivien bán Dionýz, za čo dal menovaný Dionýzovmu bratovi, komesovi Radizlavovi do zálohu svoje majetky.¹⁴⁶ Zaujímavým dokladom o vnútornej situácii v Uhorsku v roku 1273 je i listina Vesprémskej kapituly z roku 1274. Podľa nej, keď bol magister Omodej a jeho príbuzní v službe v kráľovskej kúrii v rámci hotovosti proti českému kráľovi do septembra – októbra v tzv. „residencia exercitus“, magister Gregor a iní spustošili jeho majetok Gógánfa v Zalianskom komitáte a zabili troch jeho servientov.¹⁴⁷

Nech už boli uhorské úspechy akékoľvek, v českých rukách predsa len zostali, na rozdiel od minulosti, kľúčové hrady a mestá na západnej hranici. V prvom rade išlo o Bratislavu, Šopron, Mošon a mošonský Óvar. Takto si český panovník ponechal pod svojou kontrolou „vstupné brány“ do Uhorska až do roku 1277, aj ako poistku pred odvetnou

je väčšia pravdepodobnosť, že sa dané udalosti odohrali až niekedy ku koncu vlády Ladislava IV., hoci úplne nemožno vylúčiť ani rok 1273. „...Comitis Nycolay, Warhach, Corradi et Seyfridi, que... tempore... Regis Ladizlai, quando confinia Regni Hungarie et castra per Trusalch et alios Theotonicos fuerant occupata, ijdem Comes Nicolaus et fratres sui predicti cum Trusalch, qui tunc castrum Kurmend conseruabat, preliantes... Merch frater ipsorum extitit interemptus.“ CDAC XII. s. 503-504, č. 417.

¹⁴² Listina z roku 1275. „...terram Falconariorum nostrorum Halla... in Comitatu Nitriensi... cum Otokarus, Rex Boëmorum... castrum nostrum Sabbarie... occupasset, et ad expugnandum ipsum castrum... fideles nostros misissemus... Magister Iwanka... lethaliter exstittit sauciat, sub ipso castro... Demum cum exercitum nostrum... misissemus... in castrum suum Lowa...“ CDH V./2, s. 273-276. KARACSONYI, ref. 1, s. 662. Problémom však je, že až za akciou pri Szombathely nasleduje podľa textu akcia pri hrade Láva. K lokalite „Halla“: MASLÍKOVÁ, Ľudmila. Vývoj osídlenia Dolného Ponitria do polovice 14. storočia. In *Historia Nova I. 2010/2*. Bratislava 2010, s. 23-24.

¹⁴³ CDH V./2, s. 526-527.

¹⁴⁴ Listina z roku 1275. CDAC XII. s. 137-138, č. 120. Tiež: CDRC VI. s. 121, č. 106.

¹⁴⁵ CDH VII./5, s. 589-591, č. CCCXCII.

¹⁴⁶ „... quod Pribk, filio P(ri)ba, de genere Priba... cum Wlkouoy proximus suus, videlicet frater patris sui, captivitate theutonicorum tempore Dumolchar quondam capitanei de Carintya incidisset, et per Dionysium banum... fratrem praefati comitis Radizlai, de eadem captivitate pro quinquaginta marcis fini argenti liberatus fuisset, pro quibus... Wlkovoy universas terras suas... fratri eiusdem comitis Radizlai obligaverati...“ CDCR VI. s. 467-470, č. 389. Podľa staršej chorvátskej historiografie boli sponzormi Vlkovaja Baboničovci a do zajatia mal padnúť pred rokom 1275. LASZOWSKI, E. *Stara Hrvatska županija Podgorska*. U Zagrebu : Tisak dioničke tiskare, 1899, s. 39. Podľa Karacsonyho do Drnholcovho zajatia mal Vlkovej padnúť pred rokom 1273. KARACSONYI, ref. 1, s. 1114.

¹⁴⁷ CDAC IX. s. 98-99, č. 59. Je to i správa o určitých termínoch na zvolávanie, či rozpustenie kráľovsho vojska. NOVÁK, Jozef. *Residentia exercitus regis, špeciálny spôsob datovania v Uhorsku*. In *Historické štúdie I. (príloha Historického časopisu III. 1955.)*. Bratislava : SAV, 1955, s. 205-234.

akciou z východu.¹⁴⁸ Hoci existujú správy, že po stiahnutí sa Přemysla podnikli Kumáni a Uhri pustošivé vpády na Moravu, do Rakúska a Vindickej marky, neboli to žiadne akcie porovnateľné s predošlou Přemyslovou vojenskou operáciou.¹⁴⁹ Uhri sa nepostavili útočníkom v žiadnej veľkej otvorenej bitke a obmedzovali sa na prepady menších oddielov, resp. získanie hradov. Absentuje tu tiež v minulosti fungujúce získavanie zahraničných spojencov. Napr. jeden z tradičných uhorských spojencov, krakovské knieža Boleslav Hanblivý (1243 – 1279), pravdepodobne už začiatkom roka 1273 nadviazal po stretnutí s Přemyslom v Opave priateľské vzťahy, nehovoriac o tom, že musel v Malopoľsku na jeseň toho istého roka čeliť povstaniu vlastnej šľachty.¹⁵⁰ Rozpad spojeneckej sústavy tak do značnej miery oslabil uhorské možnosti nátlaku na českú stranu. Celkovo teda, aj napriek dikciám naračných správ oslavujúcich uhorské „víťazstvá“, možno pozorovať skôr defenzívnu taktiku uhorskej strany.

V podstate česká historiografia uznáva, že Přemyslova výprava z roku 1273 bola strategickou chybou a podcenením situácie ohľadom voľby v Nemeckej ríši.¹⁵¹ V otázke novej kandidatúry Přemysla na nemecký trón, resp. jeho politiky, je zrejmé, že pred výpravou sledoval aj širšie súvislosti európskej politiky, a teda úplne podceňiť situáciu nemohol.¹⁵² Faktom však je, že udalosti z jari 1273 nedávali českému kráľovi veľmi na výber, pretože vojne sa už, po vražde Bela mladšieho, nedalo vyhnúť bez ujmy na vlastnej prestíži a len málokto mohol predpokladať nasledujúci vývoj a krach celého Přemyslovho súštátia.

Záver

Česko-uhorská vojna z roku 1273 (IV.) bola v podstatnej miere výsledkom vnútorného boja jednotlivých šľachtických klík na budínskom dvore, pričom samotným dôvodom na vojnu bola vražda mačvianskeho vojvodu Bela, „exponenta pročeskej politiky“ Henrichom z Kyseku. Takto, aj napriek chaotickým pomerom v Uhorskom kráľovstve a osobitne na kráľovskom dvore s 10-ročným kráľom Ladislavom IV., vypukla posledná vojna o babenberské dedičstvo s českým kráľom, vedená ešte v uhorskej réžii. V podstate sa zopakoval scénar z predošlého konfliktu s českým vpádom na západné Slovensko a do Zadunajska. Uhorská strana sa pritom vyhýbala otvorenému boju a zväčša sa obmedzila na prepady menších oddielov nepriateľa. Výnimkou bolo snád len dobývanie Rábu z rúk rakúskych oddielov. Nebyť politických zmien v Nemeckej ríši a voľby nového nemeckého kráľa Rudola Habsburského, ktoré zamestnali Přemyslovca, netreba pochybovať o tom, ako by sa tento zápas skončil.

Po akciách v roku 1271 české posádky ešte opustili uhorské pohraničie, no po vojne z roku 1273 sa už z obsadených hradov a miest nestiahli a vytvorili tak stálu hrozbu pre

¹⁴⁸ PAULER, ref. 3, s. 314. Celkovo k spomínaným bojom v roku 1273 aj pozn. č. 218, s. 345-347.

¹⁴⁹ „Rex Bohemie... ad propria est reversus. Comani et Ungari post reditum regis Moraviam, Austriam et Marchiam crudeliter vastaverunt.“ *Chronicon Salisburgense*. In GOMBOS I., s. 679, č. 1490.

¹⁵⁰ WYROZUMSKI, Jerzy. Udział książąt polskich w walce o spadek po Babenbergach. In *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Historyczne*, z. 121. Krakow : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1997, s. 15-16. ISSN 978-83-233-3243-5.

¹⁵¹ K voľbe nového nemeckého kráľa pozri: FRANZL, Johann. *Rudolf I. Der erste Habsburg auf dem deutschen thron*. Graz-Wien-Köln : Verlag Styria, 1986, s. 87-97. ISBN 3-222-12668-7. Porovnaj: VANÍČEK, ref. 2, s. 145-146. Stručnejšie: ŽEMLIČKA, ref. 52, s. 393. Pozri aj: HOENSCH, ref. 2, s. 171-173.

¹⁵² VANÍČEK, ref. 2, s. 140-144. Zväčša je však Přemyslav obviňovaný z diletantskej politiky ohľadom voľby i po nej. KRIEGER Karl-Friedrich. *Habsburkové ve středověku. Od Rudolfa I. (1218-1291) do Fridericha III. (1415-1493)*. Praha : Argo, 2003, s. 23-24. ISBN 80-7203-453-7.

svojho oslabeného suseda. Ostatne, požiadavka na ich vrátenie bola z uhorskej strany stále aktuálna, či už v komunikácii s Přemyslom, alebo Rudolfom Habsburským. Tieto strategické pohraničné body tvorili predpolie voči útokom z Uhorska i východiskový bod pre prípadné protiakcie. To značí, že český panovník sa poučil z minulosti a ponechal si v rukách niekoľko tromfov ako formu nátlaku, čo sa však nakoniec obrátilo proti nemu. Uhorská strana totiž nemohla zabudnúť na porážky a aj napriek vnútornej nestabilite bola stále nebezpečným súperom. Okupované hrady a mestá boli potom jednou z príčin, ktorá napokon pri ďalšom konflikte vohnala Uhrov do náručia Habsburgovcov.

P. ROHÁČ: DER BÖHMISCH-UNGARISCHE KRIEG VON 1273 UND DER KAMPF UM DIE ERBFOLGE DER BABENBERGER (IV.)

Der böhmisch-ungarische Krieg von 1273 war im entscheidenden Maße ein Ergebnis des innenpolitischen Kampfes zwischen den einzelnen Cliquen der Adels am Ofener königlichen Hof, wobei der Mord an Bela, Herzog von Machow und Bosnien, begangen vom Grafen Heinrich von Güssiingen, der als einer der Exponenten der „pro-böhmischen“ Politik galt, als die unmittelbare Ursache für den Krieg war. Unter diesen Umständen, als die Verhältnisse in Königreich Ungarn und insbesondere am königlichen Hof in Ofen mit dem jungen, damals nur 10-jährigen König Ladislaus IV. am ungarischen Thron, besonders chaotisch waren, kam es zum Ausbruch des letzten Krieges um die Erbfolge der Babenberger mit dem König von Böhmen. Dem Verlauf nach kam es eigentlich zu einer Wiederholung des Szenarios aus dem davorliegenden militärischen Konflikt, mit dem Einbruch der böhmischen Truppen auf das Gebiet der heutigen Westslowakei und nach Transdanubien. Dabei waren die Ungarn bemüht, einen offenen Zusammenstoß zu vermeiden und beschränkte sich auf kleiner Überfälle auf die gegnerischen Truppen, die durch kleinere Truppenteile ausgeführt wurden. Einzige Ausnahme bildete der Versuch einer Rückeroberung der Burg Győr, die zuvor von österreichischen Militärverbänden besetzt wurde. Gebe es damals keine politischen Umwälzungen im Heiligen Römischen Reich, insbesondere die Wahl des Rudolf von Habsburg zum römisch-deutschen König, die Přemysl Ottokar II. voll beschäftigt haben, kann man keine Zweifel daran haben, wie diese böhmisch-ungarische Auseinandersetzung wohl ausgegangen wäre. Nach den Kampfhandlungen von 1271 zogen sich die böhmischen Garnisonen aus dem ungarischen Grenzland zurück, nach dem Krieg von 1273 blieben sie jedoch auf die Dauer in den von ihnen besetzten Burgen und Städten und stellten somit eine ständige Bedrohung für das geschwächte Nachbarland dar. Die Forderung nach Rückgabe der besetzten Burgen und Städte war ungarischerseits stets aktuell, sei es in der direkten Kommunikation mit Přemysl Ottokar II. oder mit Rudolf von Habsburg. Diese strategischen Stützpunkte bildeten zum einen das Vorfeld für die möglichen, von dem Königreich Ungarn aus geführten Angriffe dar, und zum anderen einen Ausgangspunkt für die eventuellen Gegenaktionen. Es ist ein Zeugnis dafür, dass der böhmische Herrscher Lehren aus der Vergangenheit gezogen hat und über einige Trümpfe als Druckmittel in seiner Hand behielt, was sich allerdings im Endergebnis gegen ihn richtete. Königreich Ungarn konnte sich nämlich mit den Niederlagen nicht abfinden und war ein gefährlicher Gegner auch trotz der innenpolitischen Instabilität. Die von böhmischen Truppen besetzten Burgen und Städte waren später eine der Ursachen dafür, die beim folgenden Konflikt die Ungarn in die Arme der Habsburger laufen ließ.

